

مدل فرایندی توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران نظریه‌ای داده‌بنیاد با تأکید بر برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

حمید زرغام بروجنی^۱، مریم صداقت^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۶/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۸/۲۴

چکیده

صنعت گردشگری در ایران، متناسب با تحولات سیاسی، فراز و فرودهای زیادی را پشت سر گذاشته است. اسناد بالادستی این صنعت به‌خوبی جایگاه آن را مشخص می‌کند. در این پژوهش، توسعه پایدار گردشگری در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور بررسی شده و با به‌کارگیری نظریه داده‌بنیاد در قالب مدلی از عوامل علی، زمینه‌ساز، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای توسعه پایدار گردشگری تصویری کلان از این اسناد ارائه داده شده است. از بین جامعه آماری تحقیق (برنامه‌های پنج‌ساله توسعه) با روش نمونه‌گیری نظری ۸۰ گزاره (ماده) انتخاب و با کدگذاری آن‌ها ۳۷۴ مفهوم اولیه (کد باز) شناسایی شده است. سپس، با در نظر گرفتن اشتراکات محتوایی کدهای باز، ۴۷ مقوله فرعی و ۱۸ مقوله اصلی تولید شده است. مزیت این تحقیق، در مقایسه با سایر تحقیقات پیشین، شناسایی مدل فرایندی توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران به‌همراه شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهاست. بنابر مدل به‌دست آمده، مقوله‌های اصلی شامل: مقوله‌های علی (نگرانی‌های زیست‌محیطی و موقعیت ژئوپولیتیک ایران)، مقوله محوری (توسعه پایدار گردشگری)، مقوله‌های زمینه‌ای (مشارکت و انسجام ذی‌نفعان گردشگری، آموزش و پژوهش گردشگری)، مقوله‌های مداخله‌گر (حس مکان گردشگری، مدیریت مالی گردشگری، ایمنی و امنیت در گردشگری، روش‌های نوین فناوریانه گردشگری و حکمرانی خوب گردشگری)، مقوله‌های راهبردی (برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری، بازاریابی گردشگری، مدیریت سبز گردشگری، مدیریت حمل‌ونقل پایدار گردشگری و کنترل و نظارت گردشگری) و مقوله‌های پیامدی (غنای فرهنگی جوامع میزبان، حفاظت از منابع گردشگری و رفاه و کیفیت زندگی جوامع میزبان)، در یک چارچوب پارادایمی، هم‌پیوند شده‌اند.^۳

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار گردشگری، رویکرد داده‌بنیاد، برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.

۱. نویسنده مسئول: دانشیار، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی (zargham@atu.ac.ir)

۲. دانشجوی دکتری مدیریت گردشگری دانشگاه علامه طباطبائی

۳. این مقاله برگرفته از رساله دکتری است

مقدمه

اکنون که حدود پنجاه سال از برنامه‌ریزی برای دستیابی به توسعه می‌گذرد، لزوم بازنگری عملکرد گذشته و راه پیموده‌شده برای تعیین مسیر آینده ضروری است. اگر توسعه را مجموعه آرمانی جامعه برای دستیابی به زندگی بهتر و متعالی بدانیم، برنامه‌ریزی بهترین راه برای رسیدن به این اهداف آرمانی است. در واقع برنامه‌ریزی فرایندی برای دستیابی سریع‌تر و آسان‌تر به هدف توسعه است که در آن، هم مسیر و هم مراحل رسیدن به هدف و هم نحوه دستیابی به آن تعیین می‌شود. این‌که برنامه‌ریزی به‌عنوان چارچوبی معین برای رسیدن به اهداف توسعه در سطح جهان مورد پذیرش عام قرار گرفته، بیانگر اهمیت آن است (قدیری و نجفی، ۱۳۸۲). در این راستا، نخستین گام برنامه‌ریزی عمرانی کشور از طریق دخالت مستقیم دولت در سال ۱۳۱۶ (ه. ش) با تشکیل مجمع شورای اقتصادی کشور برداشته شد و به دنبال آن، فعالیت‌های دیگری در سال‌های بعد صورت گرفت که هیچ‌کدام از این فعالیت‌ها، به‌علت نابسامانی اوضاع کشور تا سال ۱۳۲۵، گامی اساسی در جهت عمران کشور نبود تا این‌که بعد از بهبود شرایط مالی کشور در سال ۱۳۲۵، هیئتی به نام کمیته برنامه به‌وجود آمد تا، بر اساس طرح‌های وزارت‌خانه‌ها، برنامه‌هایی برای مدت هفت سال تهیه کند. بعد از آن هیئت عالی برنامه‌ریزی تشکیل شد و برنامه‌های عمرانی هفت‌ساله کشور را تنظیم کرد و در سال ۱۳۲۷ به تصویب مجلس رساند (آسایش، ۱۳۷۴، ص ۳۱). بنابراین، تهیه و تصویب برنامه‌های فرابخشی و ملی رسمی در ایران به سال ۱۳۲۷ برمی‌گردد. در برنامه اول و دوم عمرانی هیچ بخشی برای گردشگری در نظر گرفته نشده بود. برای اولین بار در برنامه سوم عمرانی (۱۳۴۱) بود که به گردشگری پرداخته شد. به عبارتی، برنامه پنج‌ساله سوم عمرانی دوره پهلوی اولین برنامه رسمی در ایران است که به گردشگری پرداخته است. در واقع، آغاز برنامه‌ریزی رسمی در زمینه گردشگری در ایران در حدود پانزده سال دیرتر از آغاز برنامه‌های رسمی در گستره ملی بوده است (ضرغام بروجنی و بذرافشان، ۱۳۹۳).

از سوی دیگر، شکست الگوهای توسعه متکی به عامل اقتصاد در جهان، که در دهه‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰ در کشورهای مختلف و به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه پرطرفدارترین و رایج‌ترین الگوهای توسعه بودند، و اهمیت یافتن عامل فرهنگ در بحث‌های مربوط به توسعه، از اواسط دهه ۱۹۸۰، اشتیاق به تدوین الگوهای مناسب‌تر برای دستیابی به رشد و توسعه را، که با موقعیت بومی و محلی کشورها سازگار باشد، بیش‌ازپیش افزایش داد. در این میان، کشورهایی که در گذشته «عقب‌مانده» یا «جهان سوم» نامیده می‌شدند با شوق و حرارت بیشتری در این مسیر به تکاپو پرداختند. از طرفی تفکر توسعه از چشم‌انداز محدود و سنتی رشد اقتصادی به مفهوم گسترده‌تر توسعه جایگزین تغییر کرده است. برخلاف رویکردهای پیشین توسعه (غرب‌محور)، مانند الگوی توسعه مبتنی بر رشد اقتصادی، رویکرد توسعه جایگزین رویکردی منبع‌محور با نگرشی از پایین به بالاست که تمرکز آن بیشتر بر ملاحظات انسانی و محیطی است. به‌طور کلی توسعه مفهومی پیچیده و فرایندی چند لایه است که نه تنها رشد اقتصادی را دربر می‌گیرد، بلکه شامل عوامل محیطی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نیز می‌شود.

نظریه توسعه جایگزین حامی توسعه درون‌زا است و بر اساس آن توسعه باید از درون هر جامعه شروع و بر اساس نیازهای همان جامعه نیز هدایت شود و توسط سایر جوامع بر کشوری تحمیل نشود. در این نظریه، برآورده کردن نیازهای ابتدایی افراد و مدیریت محیط‌زیست از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از اواخر دهه ۱۹۸۰، الگوی توسعه جایگزین به‌طور گسترده‌ای به‌عنوان الگوی توسعه پایدار شناخته شد. توسعه پایدار مفهومی بسیار چالش‌برانگیز است که امروزه در حال تحت کنترل گرفتن تمام سیاست‌های توسعه جهانی است. توسعه پایدار بر سه اصل پایداری بوم‌شناختی، پایداری اجتماعی - فرهنگی و پایداری اقتصادی استوار است (حاتمی‌نژاد و عیوضلو، ۱۳۹۵، ص ۱۲). امروزه پایداری به نحو گسترده‌ای به‌عنوان رویکردی اساسی برای هر نوع توسعه از جمله توسعه گردشگری پذیرفته شده است. در مباحث سیاسی و محیطی، گردشگری پایدار مفهومی نوین برای مقابله با آثار مخرب توسعه گردشگری است (Kousis, 2000).

گردشگری در کمک به توسعه پایدار جایگاه و موقعیت ویژه‌ای دارد (UNEP/ WTO¹, 2005). به بیان دیگر، در بسیاری از کشورها، گردشگری راه اصلی و چه‌بسا تنها راه توسعه است. بنابراین باید مطمئن بود گردشگری به شیوه‌ای توسعه یابد که سهم آن در توسعه پایدار مقصد بهینه باشد. در سال ۱۹۸۰ مفهوم گردشگری جایگزین پایه‌ای برای نظریه و الگوی توسعه گردشگری با عنوان توسعه پایدار گردشگری شناخته شد. برخی گردشگری جایگزین را مترادف توسعه پایدار گردشگری می‌دانند که این‌گونه توسعه کوچک‌مقیاس و متناسب با محل است و بر حفاظت و ارتقای کیفیت منابع گردشگری تأکید دارد. مالکیت و کنترل توسعه گردشگری بیشتر در دست جامعه محلی است و هدف آن بهینه‌سازی منافع بلندمدت گردشگران، محیط‌زیست مقصد و مردم بومی است.

توسعه پایدار گردشگری اجرای الگوی اصلی توسعه پایدار در گردشگری است، پس باید اصول و هدف‌های آن را نیز داشته باشد. به‌عبارت‌دیگر، نقش اصلی توسعه گردشگری کمک به توسعه گسترده‌تر اقتصادی و اجتماعی در مقصد است. بنابراین باید توسعه گردشگری پایدار را دست‌یابی به توسعه پایدار از طریق گردشگری دانست. بدین معنی که نه‌تنها خود گردشگری باید پایدار باشد، بلکه به‌طور گسترده‌ای باید به خط‌مشی‌ها و هدف‌های وسیع‌تر توسعه پایدار نیز کمک کند. یکی از ضعف‌های مفهوم توسعه پایدار گردشگری این است که اصول و هدف‌های آن در مجموعه‌ای از رهنمودها بیان شده است که به‌طور کلی طرح اولیه‌ای نسبتاً انعطاف‌ناپذیر و غرب‌محور از توسعه گردشگری را نشان می‌دهد. به‌عبارت‌دیگر، در غرب رویکردی هماهنگ در زمینه توسعه گردشگری ارائه شده که معمولاً بر اساس اداره حدود تغییرات پذیرفتنی زیست‌محیطی و اجتماعی است و انواع نامحدود موقعیت‌های توسعه گردشگری را توجیه نمی‌کند. به این معنا که مقصدها با هم تفاوت‌های متعددی دارند؛ از جمله نیازهای توسعه‌بخشی محلی و سیستم‌های برنامه‌ریزی، بلوغ و تنوع اقتصاد محلی و... (Sharpley and Telfer, 2008)؛ بنابراین نمی‌توانند از برخی فرصت‌های حاصل از توسعه گردشگری غرب‌محور استفاده کنند. لذا تدوین مدل بومی‌سازی‌شده در راستای توسعه پایدار

1 United Nation Environment Program/ World Tourism Organization

گردشگری برای جمهوری اسلامی ایران ضرورتی آشکار است.

ازسوی دیگر، مطالعه روند توسعه گردشگری کشورها نشان می‌دهد که برای دستیابی به پیشرفت و توسعه در کشورهای توسعه‌یافته سازوکار خاصی مبتنی بر اصول بنیادین آن جوامع تعریف شده است. از این رو طبیعی است که سازوکارهای مورد استفاده، که بر اساس مبانی ارزشی و معرفتی خاصی استوار شده، نمی‌تواند الگوی سایر کشورها از جمله ایران قرار گیرد. در واقع می‌توان از الگوهای مربوط به سایر کشورها و تجارب ناشی از آن‌ها بهره برد، اما به علت تفاوت‌های بنیادین در فرهنگ، ارزش‌ها و باورها به عنوان یک الگوی کامل نمی‌توان آن‌ها را به کار برد. برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه گردشگری در ایران باید به گونه‌ای تدوین شوند که هم‌پایوند با برنامه‌های فرادست باشند و با رویکرد متوازن و توجه به توسعه پایدار همراه باشند. همچنین سیاست‌ها و برنامه‌های کارآمد برای توسعه گردشگری پایدار مستلزم تحلیل شرایط موجود، ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی، نیازسنجی، آینده‌نگری و لحاظ دیدگاه‌های جوامع و ذی‌نفعان محلی است. بنابراین سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه پایدار گردشگری در ایران باید اجتماع‌محور، همه‌جانبه و نظام‌مند، هدف‌مدار، ریسک‌پذیر و انعطاف‌پذیر باشند و مهم‌تر از هر چیز، توجه به فرهنگ جامعه میزبان، حفاظت از محیط‌زیست و توسعه اقتصادی - اجتماعی مقصد را در اولویت قرار دهند (جاودان و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۱۴۷).

با توجه به این‌که تشخیص سهم فعلی و بالقوه و نقش گردشگری در دستیابی به اهداف توسعه کلی هر کشور اولین و اساسی‌ترین گام در تقویت سیاست‌ها و اقدامات برای حمایت از توسعه پایدار گردشگری است، این مسئله می‌تواند در گشودن قفل پشتیبانی از این بخش حیاتی باشد. یکی از راه‌های تشخیص به رسمیت شناختن گردشگری در مطالعات، چارچوب و برنامه‌های راهبردی توسعه کشور است (UNWTO^۱, 2013, p. 43). با توجه به موارد ذکر شده، در این تحقیق، محقق به دنبال ارائه الگوواره‌ای از عوامل علی، عوامل زمینه‌ساز، عوامل واسطه‌ای، راهبردها و پیامدهای توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران است. به همین منظور، با استفاده از روش داده‌بنیاد، به شناسایی مفاهیم و مقوله‌بندی گزاره‌های منتخب اسناد بالادستی، شامل برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اول تا ششم، مبادرت ورزیده و روابط میان مقوله‌ها را شناسایی کرده است.

پیشینه پژوهش

توسعه پایدار نحوه انجام مطالعات گردشگری و نحوه تدوین سیاست‌های گردشگری را تحت تأثیر قرار داده است. در هر دو بعد، گردشگری پایدار دیدگاهی متوازن‌تر از توسعه گردشگری و بازشناسایی پیامدهای مثبت و منفی این صنعت است. علی‌رغم انتقادات وارده به مفهوم گردشگری پایدار، تحقیقات در این زمینه هم از لحاظ نظری و هم از نظر روش‌شناسی ارتقا یافته و نتایج آن‌ها به درک بیشتری از توسعه گردشگری منجر شده است. در میان شش روندی که در مطالعات گردشگری پایدار برآمده^۳ و همکاران (2017) شناسایی شده، حکومت موضوعی جدیدتر است. به نظر آنان، «حکومت

1. World Tourism Organization

3. Bramwell

مفهومی جدید در مطالعات گردشگری است که نشان‌دهنده دیدگاهی وسیع از این موضوع است که چگونه جوامع و اقدامات آن‌ها هدایت، بسیج و قانون‌مند می‌شوند. رژیم‌ها و نظام‌های حکومتی می‌توانند روابط اجتماعی از جمله ارزش‌ها و قوانین اجتماعی را هدایت کنند (Nunkoo, 2017).

گردشگری پایدار تا حد زیادی به توانایی شرکت‌کنندگان بخش گردشگری در افزایش منافع مالی بستگی دارد و توانایی حفظ میراث اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی را نیز شامل می‌شود. این بدین معنی است که هر نوعی از گردشگری باید با در نظر گرفتن ابعاد گوناگون آن توسعه یابد. علاقه‌مندی به گردشگری پایدار نه تنها در مشارکت‌کنندگان، بلکه در حکومت کشورهای میزبان نیز دیده می‌شود (Januszn and Bajdor, 2013). این‌گونه علاقه‌مندی‌ها در تحقیقاتی مانند پژوهش یاساراتا^۱ و همکاران (2010) با عنوان «سیاست و توسعه گردشگری پایدار - آیا آن‌ها با هم سازگارند؟ نمونه‌هایی از قبرس شمالی» دیده می‌شود. آنان در مقاله خود به بیان آن موانع سیاسی پرداختند که مانع تدوین و اجرای توسعه گردشگری پایدار در جزایر کوچک قبرس شمالی می‌شود. بر اساس یافته‌های آنان، درک سیستم سیاسی پیچیده و ساختار قدرت در هر جامعه کلید شناخت توسعه سیاست گردشگری پایدار، برنامه‌ریزی و اجرای آن است. همچنین در تحقیق دیگری فارماکی^۲ و همکاران به بیان این موضوع پرداختند که محیط سیاسی شکننده قبرس نمونه‌ای جذاب برای ارتقای دانش ما در خصوص سیاست گردشگری است. اهمیت گردشگری برای اقتصاد یک جزیره باعث این می‌شود که مطالعه سیاست بر اهداف جدید توسعه پایدار گردشگری تأثیر بگذارد. آنان مجموعه‌ای از سازوکارها را پیشنهاد کردند که باعث اجرای گردشگری پایدار می‌شود. بنا به نظر آنان، نبود سیستم سیاسی خوب سازماندهی‌شده و تغییر مداوم حکومتی باعث بی‌ثباتی و تأثیر منفی بر گردشگری پایدار می‌شود (Farmaki et al., 2015).

در حوزه سیاست‌گذاری گردشگری، جوبه^۳ (2017) توسعه گردشگری در هر کشور را متأثر از حوزه سیاست و حکمروایی می‌داند. وی بر این نظر است که توسعه مناسب گردشگری تا حدود بسیار زیادی وابسته به تصمیم‌سازان حکومتی است. میزان تخصص و اطلاعات آنان از صنعت گردشگری تأثیر مستقیمی بر کیفیت صنعت گردشگری هر کشور دارد. تانگ (2017)، در بررسی تاریخی سیاست‌های توسعه گردشگری چین در سال‌های ۱۹۴۹ تا ۲۰۱۳ و با بررسی ۳۷۹ سند مصوب دولت مرکزی و نهادهای حاکمیتی مربوط به گردشگری این کشور، به این نتیجه رسید که سیاست‌گذاری گردشگری چین بر اساس نیاز بازار گردشگری و در بستر چارچوب اقتصاد کلان کشور چین تدوین شده است. همچنین ضرغام و بذرافشان (۱۳۹۳) در مقاله خود، با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر اجرای خط‌مشی‌های گردشگری جمهوری اسلامی ایران»، بیان می‌کنند که سابقه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری در ایران جدای از سابقه برنامه‌ریزی در گستره ملی آن نیست. در واقع خط‌مشی‌های گردشگری ایران همان مواد و بندهای ذکرشده در برنامه‌های توسعه‌اند. در خصوص

1. Yasarata
2. Farmaki
3. Joppe

خطمشی‌های سایر بخش‌ها نیز این نکته صادق است و دلیلی برای تأیید این موضوع است. بنیانیان در سال ۱۳۸۶، در کتاب خود تحت عنوان «خطمشی‌گذاری عمومی برای تقویت و تثبیت فرهنگ توسعه در ایران»، خطمشی‌های فرهنگی را همان موارد ذکرشده در برنامه‌های توسعه می‌داند. بنابراین مبنا و سابقه برنامه‌ریزی گردشگری را باید در میان اسناد برنامه‌های ملی و فرابخشی جست‌وجو کرد (معصومی، ۱۳۸۷، ص ۲).

همچنین ویسی (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی سیاست‌گذاری صنعت گردشگری در قوانین بالادستی جمهوری اسلامی ایران»، با استفاده از روش تحلیل محتوا بیان می‌کند که مقوله گردشگری کمتر مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کلان جمهوری اسلامی ایران بوده است و آنان با نگاه تقلیل‌گرایانه و کنترل‌شده فقط به بعد کوچکی از گردشگری با نگرش فرهنگی توجه دارند، در صورتی که در مقاله آقاجانی و همکاران (۱۳۹۱)، با استفاده از تحلیل محتوای کمی و کیفی برنامه‌ها و اسناد کلان توسعه کشور در ارتباط با زیارت و گردشگری، مضامین عرصه مدیریت، عرصه زیرساخت، عرصه اقتصاد، عرصه اجتماعی و فرهنگی شناسایی شده است.

بنابراین بررسی پژوهش‌ها در زمینه توسعه پایدار گردشگری نشان‌دهنده کوتاهی مطالعات علمی درباره عوامل زمینه‌ساز و شکل‌دهنده توسعه پایدار گردشگری، شرایط تأثیرگذار بر موضوع، راهبردها و نتایج توسعه پایدار گردشگری و ارائه یک الگو است.

مبانی نظری تحقیق

با توجه به هدف تحقیق، پژوهشگر در مبانی نظری به دنبال آن است که هم ادبیات مرتبط با توسعه پایدار گردشگری و هم برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را بیان کند، اما به سبب استفاده از روش داده‌بنیاد و مطرح‌شدن تمامی ماده‌ها و و تبصره‌های مرتبط به گردشگری برنامه‌های توسعه در جدول‌های بخش تحلیل داده‌ها در این قسمت صرفاً ادبیات مرتبط با توسعه پایدار گردشگری مطرح می‌شود.

توسعه پایدار گردشگری

تغییر شکل پارادایم سنتی گردشگری با توجه به پیامدهای عوامل تغییر، یعنی تأثیرات منفی گردشگری و گردشگری افسارگسیخته (Tribe, 2009, p. 4)، صورت گرفت و با پارادایم جدید که یک کل (گشتالت) جدید را ایجاد می‌کرد جایگزین شد (Huili et al., 2018). نخستین بار مفهوم پایداری در حوزه‌های مربوط به گردشگری را باتلر در سال ۱۹۹۶ مطرح نمود (Hardy et al., 2002). بعد از آن، پایداری بیشترین حمایت را در میان دانشگاهیان، کارمندان دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد و سایر متخصصان گردشگری به دست آورد. بدین ترتیب، پارادایم سنتی توسعه به طور قابل ملاحظه‌ای به سمت راه جدیدی از اهداف توسعه تغییر یافته و آن، توسعه پایدار گردشگری است (رهنمایی و همکاران، ۱۳۸۷). بدین شکل، از دهه ۱۹۹۰، حرکت از گردشگری انبوه به سوی رویکرد توسعه پایدار گردشگری

آغاز شد و مفهوم توسعه پایدار وارد ادبیات گردشگری شد (Duim, 2005, p. 165). توسعه پایدار گردشگری فرایندی است که نیازهای گردشگران و جامعه میزبان را تأمین و در عین حال از فرصت‌های آینده حمایت می‌کند و مدیریت تمامی منابع را به منظور تأمین انواع نیازهای اقتصادی و اجتماعی به همراه دارد (Risteskia et al., 2012; Fazenda et al., 2010). کمیته توسعه پایدار در نشست در تایلند، مارس ۲۰۰۴، در تعریف گردشگری پایدار تجدیدنظر کرد. هدف از این بازبینی انعکاس بهتر نتایج پایداری در گردشگری با توجه به نتایج کنفرانس توسعه پایدار ژوهانسبورگ بود. تعریف مفهومی جدید بر ایجاد تعادل بین جنبه‌های محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی گردشگری، نیاز به اجرایی‌شدن اصول پایداری در همه بخش‌های گردشگری و در نظر گرفتن اهداف جهانی گردشگری، مانند زدودن فقر، تأکید دارد (Georg, 2008, p. 8; Ashley et al., 2001, p. 2).

بنابراین فلسفه توسعه پایدار گردشگری، جابه‌جایی از رویکردهای سنتی اقتصادی نئوکلاسیک در زمینه توسعه گردشگری به رویکردی کلی‌نگرتر (سیستمی‌تر) نشان می‌دهد که گردشگری را ابزاری برای توسعه اقتصادی، رفاه و محیط‌زیست می‌داند (Yfantidou et al., 2016). در این رویکرد، نه تنها نیازهای بازار مورد توجه است، بلکه نیازهای (ضروریات) جامعه و محیط‌زیست طبیعی نیز مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد (Choi and Sirakaya, 2006).

هدف اولیه توسعه پایدار گردشگری به حداکثر رساندن منفعت‌ها و در عین حال به حداقل رساندن تأثیرات نامطلوب است (Weaver, 2012, p. 10; Kent, 2005, p. 26). به نظر مورفی، توسعه پایدار در گردشگری نقش مهمی دارد، زیرا گردشگری در واقع صنعت منبع است که به موهبت طبیعت و میراث جامعه وابسته است (Miller and Twining, 2005, p. 28) و این منابع را به عنوان بخشی از محصول ارائه می‌کند، اما در این منابع با سایر کاربران از جمله ساکنان محلی سهم است (Jr, 2003, p. 23). باتلر بیان می‌کند توسعه پایدار گردشگری به توسعه گردشگری با تأکید بر جامعه میزبان می‌پردازد (Weaver and Lawton, 2002, p. 348).

توسعه پایدار گردشگری شکل خاصی از توسعه گردشگری است که سیستم را قادر به حفظ بقا در سطح بالایی از کیفیت می‌سازد (Ko, 2005). توسعه پایدار گردشگری توسعه گردشگری است که تأثیرات فعلی و آتی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را با توجه به نیازهای بازدیدکنندگان، صنعت، محیط‌زیست و جوامع میزبان در نظر بگیرد (White et al., 2006, p. 3). چارچوب گردشگری پایدار شامل رهنمودها و اقداماتی می‌شود که نه تنها باید در حوزه‌های خاص فعالیت گردشگری در نظر گرفته شوند، بلکه باید در ارتباط با چارچوب ایجاد انواع گردشگری از جمله گردشگری انبوه و انواع آن نیز به آن توجه داشت. مفهوم توسعه پایدار بر پایه زمینه‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی، پایه‌هایی برای گردشگری پایدار است. فعالیت‌های گردشگری پایدار دارای ویژگی‌های زیر است:

- استفاده بهینه از منابع طبیعی، مدیریت مناسب زیست‌محیطی و تلاش برای حفظ تنوع زیستی؛
- احترام به نگرش اجتماعی - فرهنگی جوامع محلی، حفاظت از ارزش‌های سنتی و فرهنگی و تلاش برای تفاهم و درک بین فرهنگی؛

- حصول اطمینان از این که فرایندهای اقتصادی در مواردی مثل استخدام و درآمدزایی به سود جامعه و بازیگران آن است؛
 - موفقیت گردشگری در بلندمدت به این بستگی دارد که آیا بخش گردشگری قادر است جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را با در نظر گرفتن ابعاد پایداری مدیریت کند؛
 - بعد زیست‌محیطی - کیفیت محیط‌زیست و منابع طبیعی - در اغلب موارد گردشگر را به مکان جذب می‌کند و هرگونه اقدامی که تأثیر منفی بر محیط یا منابع طبیعی داشته باشد در بلندمدت این جذابیت را کم خواهد کرد و به کاهش تعداد بازدیدکنندگان و درآمد حاصل از گردشگری منجر خواهد شد؛
 - بعد اجتماعی - فرهنگی - میراث اجتماعی و فرهنگی منطقه تأثیری مهم در گردشگری دارد، به‌خصوص در مناطقی که دارای ارزش فرهنگی و هنری بالاتری هستند یا در مناطقی که سنت‌های محلی و ارزش‌های آن تأثیری مهم دارند؛
 - بعد اقتصادی - گردشگری‌ای که در راستای اصول توسعه پایدار نباشد، نه تنها هزینه‌های اجتماعی و زیست‌محیطی به‌همراه خواهد داشت، بلکه در بلندمدت درآمد مالی حاصل از گردشگری را نیز تحت تأثیر قرار خواهد داد (Janusz and Bajdor, 2013).
- برای موفقیت توسعه پایدار گردشگری باید تمام ابعاد توسعه به‌طور هم‌پیوند در نظر گرفته شوند. چارچوب توسعه پایدار بر لزوم توازن میان این ابعاد تأکید داشته است، اما رویکردهای جدیدتر بر چارچوب‌های زمینه‌محور متمایل شده‌اند و بر نیازهای خاص جامعه تأکید می‌کنند (Cardenas et al., 2015). در جدول ۱ برخی از نظریه‌های مرتبط با توسعه پایدار گردشگری ذکر شده است.

جدول ۱: نظریه‌های مرتبط با توسعه پایدار گردشگری (پژوهشگر)

منبع	نظریه	نام نویسنده
Singh, 2012, p. 85	صنعت گردشگری انبوه در حال حرکت به سمت پایداری است، البته این حرکت بیشتر به‌صورت تلنگر پارادایمی و تحت تأثیر انطباق فرصت‌طلبانه سرمایه‌داری بر اساس یک الگوی مصرف‌گرایی هنجاری است تا این که به‌صورت حرکتی جدی و تغییر پارادایمی اتفاق افتاده باشد.	ویور (تلنگر پارادایمی گردشگری)
Tribe, 2009, p. 17	درک نظریه اخلاق برای گردشگری پایدار و مسئولانه ضروری است. فنل سنت اصلی فلسفه اخلاق را مطرح می‌کند. سنت اول او	۱.۱.۱ دیوید فنل ^۱ (فلسفه اخلاق اخلاق گردشگری)

	تأکید اهداف است. هدف غایی ما چیست؟ فنل دو رویکرد را ارائه می‌دهد. وی بین لذت طلبی ^۱ (لذت فردی) و تمامیت خواهی ^۲ (بیشترین خوبی برای بیشترین تعداد) تمایز قائل می‌شود. سنت دوم، وسیله‌گرایی ^۳ است: کردار بر اساس وظیفه.	پایدار)
هولدن، ۱۳۹۴، ص ۲۱۱	سارینن، طی بررسی جامعی از چگونگی نمود پایداری در حوزه گردشگری، سه سنت را در این زمینه معرفی کرد. سنت نخست منبع محور است که بر حفاظت و ضرورت حراست کردن از طبیعت و فرهنگ در برابر تأثیرات نامطلوب گردشگری تأکید دارد. سنت دوم فعالیت محور است و بر پذیرش این موضوع متمرکز است که توسعه گردشگری در افزایش پایداری نقش دارد. سنت سوم (جامعه محور) اقتصاد سیاسی موجود را از طریق حمایت از مشارکت گسترده‌تر گروه‌های ذی‌نفع به چالش می‌کشد	۱.۱.۲ سارینن ^۴ (سنت‌های پایداری در گردشگری)
Singh, 2012, p. 103	ابعاد روان‌شناختی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را درباره توانمندسازی در گردشگری ارائه می‌دهد و تأکید دارد این مسئله به‌ویژه درباره منابع عمومی اهمیت دارد. اسپچونز به ارتباط بین مشارکت جامعه محلی در گردشگری و اولویت‌های ملی با دیدی انتقادی می‌نگرد و مسئله مشارکت جامعه محلی را به‌عنوان نقش اصلی دولت در تسهیل توسعه جامعه می‌داند. اولویت‌های ملی توانمندسازی در مناطق روستایی را کاهش می‌دهد؛ بنابراین او توسعه از طریق عاملان بومی را مطرح می‌کند.	۱.۱.۳ اسپچونز ^۵ (توانمندسازی در گردشگری)
هولدن، ۱۳۹۴، ص ۲۱۰	هاوس برای کاربرد پایداری در گردشگری دو موضع یا دو نظریه ارائه می‌کند که ناظر بر ایدئولوژی‌های متفاوت در به‌کارگیری مفهوم پایداری‌اند. در یک سو اصلاح‌طلبان قرار دارند	۱.۱.۴ هاوس ^۶ (بعد سیاسی پایداری گردشگری)

1. Hedonism
2. Utilitarianism
3. Deontology
4. Saarinen
5. Scheyvens
6. House

	<p>که ایدئولوژی و اقدامات آن‌ها در زمینه پیاده‌سازی این مفهوم به شرایط جاری متمرکز است و در سوی دیگر ساختارگرایان دیدگاهی بنیادی‌تر در خصوص توسعه گردشگری دارند که الگوی توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را به چالش می‌کشند</p>	
Ko, 2005	<p>کو فرایندی با استفاده از رویکرد مفهومی به منظور سنجش گردشگری پایدار در سطح مقصدهای گردشگری عرضه می‌کند. کو به دنبال مدلی بود که بتواند در آن تأثیرات زیست‌محیطی و سایر تأثیرات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را دربر داشته باشد. فرایند هشت‌مرحله‌ای برای سنجش توسعه پایدار شامل: معرفی سیستم‌ها، معرفی ابعاد، معرفی شاخص‌ها، اندازه‌گیری شاخص‌ها، مشخص نمودن درجه‌بندی پایداری، توسعه نقشه‌های ارزش‌یابی پایداری، بسط پایداری به صورت مداوم و ارزش‌یابی خروجی.</p>	<p>۱.۱.۵ کو (سنجش توسعه پایدار گردشگری)</p>

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش پیش رو توسعه‌ای - اکتشافی و راهبرد مورداستفاده نظریه داده‌بنیاد است. در این پژوهش از مدل پارادایمی اشتراوس و کوربین به‌عنوان طرح پژوهشی نظریه داده‌بنیاد استفاده شده که مبتنی بر شناسایی پدیده محوری، شرایط علی، عوامل زمینه‌ای و مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها و ارتباط بین آن‌هاست. در این روش ماهیت نگرش به پدیده تمام‌نگر است و به روش استقرایی، داده‌های متن برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مطالعه شده و از طریق سه نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی الگوی تحقیق به‌دست آمده است. این فرایند در روش تحلیل داده‌ها به‌خوبی شرح داده شده است.

رکن اساسی در فرایند تجزیه و تحلیل در روش داده‌بنیاد «کدگذاری» است. کدگذاری در نظریه پردازی داده‌بنیاد شکلی از تحلیل محتواست که در پی یافتن و مفهوم‌سازی موضوعات قابل‌بحثی است که در میان انبوه داده‌ها وجود دارند (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۸۳، ص ۶۰). نظریه داده‌بنیاد به دنبال مفاهیم در شکل‌های گوناگون آن است؛ لذا هر مشاهده یا مصاحبه یا سند بیشتر به شواهد بیشتری منجر و دقت بیشتری کسب خواهد شد. در این روش، نمونه‌گیری نظری در هر سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تا جایی ادامه پیدا می‌کند که دیگر مفهومی به مفاهیم قبلی اضافه نشود. همان‌طور که در جدول ۲ نشان داده شده، پژوهشگر در بررسی برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، بعد از بررسی چهار برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و

فرهنگی به نقطه اشباع رسیده، اما به علت حساسیت موضوع و امکان اندک وجود مفاهیم جدید برنامه‌های پنجم و ششم توسعه کشور نیز مورد بررسی قرار گرفته تا گزاره‌ای از قلم نیفتد.

جدول ۲: فرایند ظهور مفاهیم و مقولات تا مرز کفایت نظری

تعداد مقولات فرعی جدید	تعداد مقولات فرعی	تعداد کدهای باز (مفاهیم)	تعداد مدها و تبصره‌های مرتبط با توسعه پایدار گردشگری	تعداد کل ماده‌ها	برنامه توسعه
۲	۲	۲	۲	۵	برنامه اول -۱۳۶۸ ۱۳۷۲
۱	۴	۴	۹	۱۰	برنامه دوم -۱۳۷۸ ۱۳۷۴
۳	۴	۳	۳	۶	برنامه سوم -۱۳۷۹ ۱۳۸۳
۱	۲	۵	۲۱	۷	برنامه چهارم -۱۳۸۴ ۱۳۸۸
	۸		۰۵	۹	برنامه پنجم -۱۳۹۰ ۱۳۹۴

					۰ بخ ش و ۱۲۴ ماده	برنامه ششم -۱۳۹۶ ۱۴۰۰
	۸		۴	۵		

برخلاف پژوهش‌های کمی، در میان تحقیقات کیفی هیچ آزمون استاندارد برای اعتبارسنجی وجود ندارد و غالباً ماهیت پژوهش توسط پژوهشگر تعیین و جرح و تعدیل می‌شود و حتی ممکن است هیچ فرضیه‌ای نباشد. بنابراین ماهیت مفهوم روایی در پژوهش‌های کیفی به بازنمایی مشارکت‌کنندگان، اهداف پژوهش و مناسب بودن فرایندها ارتباط دارد (قائدعلی و لطیفی، ۱۳۹۳). به همین منظور، پژوهشگر افزون‌بر درگیری طولانی با طرح پژوهش (بیش از یک سال) و توصیف دقیق و عمیق، پیشرفت کار گردآوری و تحلیل اطلاعات را مستمراً زیر نظر استادان مربوط به انجام رسانده تا افزون‌بر تدقیق بیشتر امکان اصلاح همواره وجود داشته باشد. همچنین معیار پایایی در تحقیقات کیفی به تفسیر موضوع مورد مطالعه می‌پردازد و از عبارت «ممیزی تحقیق» به جای اصطلاح پایایی در پژوهش‌های کمی استفاده می‌شود. در نظریه داده‌بنیاد، اثبات‌پذیری بخشی از فرایند پژوهش است و در این راستا این توصیه‌ها وجود دارد و باید اشاره نمود که در این پژوهش هر چهار موضوع زیر رعایت شده است:

۱. حساسیت نظری محقق: حساسیت نظری غالباً با نظریه داده‌بنیاد گره خورده است. حساسیت نظری به کیفیت شخصی محقق بستگی دارد و نشانگر آگاهی از ظرافت‌ها و معنای داده‌هاست (Price and Cameron, 2010, p. 411).

۲. سازگاری روش‌شناختی: به این معنا که اگر محقق مدعی است از روش خاصی استفاده کرده، لازم است کلیه رویه‌های متناسب با آن روش‌شناسی را مدنظر قرار دهد (محمدپور، ۱۳۹۲، ص ۳۴۲). در این پژوهش کلیه رویه‌های روش‌های داده‌بنیاد رعایت شده است.

۳. متناسب بودن نمونه: نمونه‌های انتخابی باید بهترین دانش را درخصوص موضوع تحقیق داشته باشند (فرهی و همکاران، ۱۳۸۹). نمونه‌های انتخابی پژوهش بهترین نمونه‌ها درباره موضوع مرتبط بوده است و تشخیص سهم فعلی و بالقوه و نقش گردشگری در دستیابی به اهداف توسعه کلی یک کشور اولین و اساسی‌ترین گام در تقویت سیاست‌ها و اقدامات برای حمایت از توسعه پایدار گردشگری است، بنابراین شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران باید از اسناد بالادستی استخراج شود.

۴. روشن بودن هدف مطالعه: هدف در نظریه داده‌بنیاد نظریه‌سازی است (محمدپور، ۱۳۹۲، ص ۳۴۲). هدف از پژوهش حاضر تدوین مدل فرایندی توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران بوده است.

۵. گردآوری و تحلیل هم‌زمان داده‌ها: ادبیات موضوع، برخلاف بسیاری از مطالعات، مقدم بر جمع‌آوری

داده‌ها نبوده، بلکه به‌عنوان بخشی از فرایند استقرایی فرایند جمع‌آوری داده‌ها هم‌زمان تحلیل و تفسیر خواهد شد (Charmaz and Bryant, 2008). این تعامل رفت‌وبرگشت بین داده‌ها و تحلیل جوهر دستیابی به روایی و پایایی است. مقایسه و سنجش مستمر در این پژوهش به‌صورت مداوم و با حرکت رفت‌وبرگشتی محقق به اصلاح مفاهیم و مقولات قبلاً ظهوریافته صورت گرفته است.

۶. خودآگاهی: در تحقیق‌های کیفی، محقق بخش جدایی‌ناپذیر فرایند تحقیق و یافته‌های به‌دست‌آمده است، لذا بسیار مهم است که محقق از این امر آگاه باشد و سوگیری‌ها و فرض‌های خود را مدنظر داشته باشد (محمدپور، ۱۳۹۲، ص ۳۴۲). برای جلوگیری از این امر مقوله‌ها با سه نفر از استادان و دانشجویان دکتری به اشتراک گذاشته شده است و از آرای آنان برای تقویت نتایج تحقیق استفاده شده است.

روش تحلیل داده‌ها (مراحل ساخت نظریه)

کدگذاری باز: در روش نظریه داده‌بنیاد، اولین گام قبل از کدگذاری باز استخراج گزاره‌های منتخب در میان برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران است. با استفاده از روش یادشده تمامی برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بررسی و ۸۰ ماده مرتبط با توسعه پایدار گردشگری، به‌عنوان گزاره‌های منتخب، استخراج شده است. نمونه‌ای از این فرایند در جدول ۳ ارائه شده است. در این جدول، هر کد از یک گزاره منتخب از متن اصلی استخراج شده است. علامت نشانگر جدول نیز به آدرس‌دهی متن مورد استفاده می‌پردازد. در این جدول، نشانگر ۴/۱۱۴/۴۳/۰۱ به‌معنای اولین کد یا مفهوم مستخرج از چهل‌وسومین گزاره منتخب از ماده ۱۱۴ برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران است.

جدول ۳: مثالی از کدگذاری باز

شماره و شرح ماده مرتبط	کدهای باز (مفهوم)	نشانگر
ماده ۱۱۴: دولت موظف است به‌منظور اهتمام ملی در شناسایی، حفاظت، پژوهش، مرمت، احیاء، بهره‌برداری و معرفی میراث فرهنگی کشور و ارتقای توان گردشگری، تولید ثروت و اشتغال‌زایی و مبادلات فرهنگی در کشور اقدامات زیر را در طول برنامه چهارم به انجام برساند: - تهیه و اجرای طرح‌های مربوط به «حمایت از مالکان» متصرفان قانونی و بهره‌برداران آثار تاریخی - فرهنگی و املاک واقع در حریم آن‌ها و «مدیریت، سامان‌دهی، نظارت و حمایت از مالکان و دارندگان اموال فرهنگی - تاریخی منقول مجاز» تا پایان سال اول برنامه چهارم.	مدیر بیت، سامان دهی، نظارت و حمایت از مالکان و دارندگان اموال فرهنگی - تاریخی منقول مجاز	۴/۱۱۴/۴۳/۰۱
	توسعه موزه‌های پژوهشی - تخصصی وابسته به	۴۳/۰۲ ۴/۱۱۴

برنامه چهارم توسعه

	دستگاه‌های اجرایی	- ایجاد و توسعه موزه‌های پژوهشی - تخصصی وابسته به دستگاه‌های اجرایی.
۴۳/۰۳ ۴/۱۱۴	نظارت و تأیید سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در شناسایی و مستندسازی آثار تاریخی - فرهنگی	- شناسایی و مستندسازی آثار تاریخی - فرهنگی در محدوده جغرافیائی اجرای طرح توسط دستگاه مجری با نظارت و تأیید سازمان میراث فرهنگی و گردشگری. - ایجاد و تجهیز پایگاه‌های میراث فرهنگی در آثار تاریخی مهم کشور و مضامین اصلی مرتبط با موضوع میراث فرهنگی. - شناسایی و حمایت از آثار فرهنگی - تاریخی حوزه فرهنگی ایران موجود در کشورهای همسایه و منطقه به‌عنوان میراث فرهنگی مشترک.
۴۳/۰۴ ۴/۱۱۴	ایجاد و تجهیز پایگاه‌های میراث فرهنگی در آثار تاریخی مهم کشور	- به‌منظور جلب مشارکت بخش خصوصی و تعاونی، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مجاز است نسبت به صدور مجوز تأمین و فعالیت موزه‌های خصوصی و تخصصی و مؤسسات مشاوره و کارشناسی مرتبط با موضوع فعالیت‌های میراث فرهنگی، کارگاه‌های مرمت آثار فرهنگی - تاریخی منقول و غیرمنقول، مؤسسات مدیریت موزه‌ها و محوطه‌های تاریخی - فرهنگی، مؤسسات کارشناسی اموال فرهنگی - تاریخی، کارگاه‌های هنرهای سنتی و سایر مؤسسات خصوصی مرتبط با میراث فرهنگی اقدام کند، آئین‌نامه اجرایی این بند به پیشنهاد سازمان میراث فرهنگی و گردشگری به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.
۴۳/۰۵ ۴/۱۱۴	شناسا یی و حمایت از آثار فرهنگی - تاریخی حوزه فرهنگی ایران موجود در کشورهای همسایه	- به سازمان میراث فرهنگی و گردشگری اجازه داده می‌شود، به‌منظور اعطای مجوز کاربری و بهره‌برداری مناسب از بناها و اماکن تاریخی قابل احیا، با استفاده از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی و خارجی، صندوق احیا و بهره‌برداری از بناها و اماکن تاریخی - فرهنگی را ایجاد کند.
۴۳/۰۶ ۴/۱۱۴	جلب مشارکت بخش خصوصی و تعاونی مرتبط با میراث فرهنگی	- ارتقای جایگاه بخش غیردولتی و افزایش رقابت‌پذیری در صنعت گردشگری از طریق اصلاح قوانین و مقررات و ارائه تسهیلات لازم، تهیه ضوابط حمایتی، اداری، بانکی برای مؤسسات بخش غیردولتی و نیز جذب سرمایه‌گذاران و مشارکت مؤسسات تخصصی داخلی و بین‌المللی و بیمه برای گردشگران خارجی و ارائه آن به مجلس شورای اسلامی برای تصویب.
۴۳/۰۷ ۴/۱۱۴	ایجاد صندوق احیا و بهره‌برداری	- تکمیل نظام جامع آماری گردشگری با نظارت و هدایت مرکز آمار ایران. - به‌منظور حفظ آثار و فرهنگ سنتی، قومی، ایلی،

	از بناها و اماکن تاریخی - فرهنگی	ملی و ایجاد جاذبه برای توسعه صنعت گردشگری در کشور، دولت مکلف است به ایجاد مراکز حفظ آثار و فرهنگ ایلی در شهرستانها و استانهای کشور از قبیل دهکده توریستی، مراکز و اتراقهای تفرجگاهی ایلی، موزه و نمایشگاه اقدام کند و اعتبارات و تسهیلات لازم را در قانون بودجه سالانه پیش‌بینی کند. مشارکت بخش دولتی و خصوصی و واگذاری زمین و امکانات اعطای تسهیلات به بخش خصوصی برای اجرای این‌گونه پروژه‌ها بلامانع است.
۴۳/۰۸ ۴/۱۱۴	اصلاح قوانین و مقررات و ارائه تسهیلات لازم درزمینه گردشگری	
۴۳/۰۹ ۴/۱۱۴	احیا و بهره‌برداری میراث فرهنگی کشور	
۴۳/۱۰ ۴/۱۱۴	پژوهش درزمینه میراث فرهنگی کشور و معرفی آن	

کدگذاری باز شامل دو مرحله است: در مرحله اول، به هریک از اجزا عنوان و برجسی داده می‌شود. این عنوان، که اصطلاحاً به آن «کد» گفته می‌شود، باید گویای محتوای داده باشد، به طوری که محقق و خواننده، با مشاهده این عنوان و تیترا، تا حدود زیادی به مفهوم جملات پی ببرد (Miles and Huberman, 2002, p. 51). مرحله دوم کدگذاری متمرکز است که عبارت از استفاده از معنادارترین یا فراوان‌ترین کدهای اولیه برای غربال کردن و تقلیل میزان زیادی از داده‌ها است. در این مرحله از کدگذاری، محقق با تعیین و مرتب کردن کدها یا مفاهیم کدهای مشابه و مشترک را در قالب یک مقوله واحد قرار می‌دهد. در این مرحله از پژوهش، ۳۷۴ کد باز (مفهوم) مرتبط با موضوع توسعه پایدار گردشگری از شش برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران استخراج شده است. نام‌گذاری مقوله‌ها بر مبنای شناخت محقق از موضوع و اشتراکات محتوایی کدهای باز (مفاهیم) صورت می‌گیرد؛ در این پژوهش ۴۷ مقوله فرعی و ۱۸ مقوله اصلی از کدها استخراج شده که در جدول ۴ نشان داده شده است:

جدول ۴: مقوله‌های فرعی و اصلی تحقیق

مقوله اصلی	مقوله فرعی	دیف ^۱	مقوله اصلی	مقوله فرعی	دیف ^۲
مدیریت مالی گردشگری	سرمایه‌گذاری در گردشگری	۲۵	کنترل و نظارت گردشگری	ارزیابی تأثیرات زیست محیطی گردشگری	۱
	تأمین مالی حفاظت منابع گردشگری	۲۶		استاندارد سازی گردشگری	۲
رفاه و کیفیت زندگی جوامع میزبان	رفاه اقتصاد محلی	۲۷		ظرفیت تحمل در گردشگری	۳
	رفاه سیستم طبیعی	۲۸	فناوری‌های پیشرفته گردشگری	۴	
	کیفیت‌بخشی به خدمات گردشگری	۲۹	آموزش و پژوهش گردشگری	۵	
مشارکت و انسجام ذی‌نفعان گردشگری	مشارکت ذی‌نفعان گردشگری	۳۰	ایمنی و امنیت در گردشگری	تحقیق و پژوهش در گردشگری	۶
	هماهنگی ذی‌نفعان گردشگری	۳۱		ایمنی زیرساخت‌های گردشگری	۷
	همکاری و انسجام ذی نفعان گردشگری	۳۲	مدیریت بیمه در گردشگری	۸	
مدیریت سبز گردشگری	مدیریت انرژی	۳۳	بازاریابی گردشگری	تبلیغات گردشگری	۹
	مدیریت پسماند	۳۴		ترویج گردشگری	۱۰
	مدیریت جنک‌ها	۳۵	توسعه پایدار گردشگری	بهره‌گیری پایدار از میراث طبیعی	۱۱
	مدیریت سواحل	۳۶		بهره‌گیری پایدار از میراث فرهنگی	۱۲
	مدیریت منابع آب	۳۷		تعادل اکولوژیک	۱۳
مدیریت حمل‌ونقل پایدار گردشگری	مدیریت حمل‌ونقل ریلی	۳۸	حکمرانی خوب گردشگری	بستر سازی قانونی گردشگری	۱۴
	مدیریت حمل‌ونقل زمینی	۳۹		کارایی و اثربخشی دولت	۱۵
	مدیریت حمل‌ونقل هوایی	۴۰		مسئولیت اجتماعی در گردشگری	۱۶
	مدیریت حمل‌ونقل دریایی	۴۱		ساختار سازمانی گردشگری	۱۷
بعد ژئوپولیتیک ایران	موقعیت سرزمینی ایران	۴۲	خصوصی سازی در گردشگری	خصوصی سازی در گردشگری	۱۸
نگرانی‌های زیست محیطی	آلودگی‌های صنعتی	۴۳		مردم‌محوری در گردشگری	۱۹
	شکندگی‌های زیست محیطی	۴۴	تدوین سیاست و برنامه‌های گردشگری	۲۰	
غناي فرهنگي جوامع میزبان	هویت‌بخشی فرهنگی به جوامع میزبان	۴۵	سیاست‌گذاری و گردشگری	اجرای سیاست و برنامه‌های گردشگری	۲۱
حس مکان گردشگری	اصالت	۴۶	حفاظت از منابع گردشگری	حفاظت از منابع طبیعی	۲۲
	تناسب ساختاری	۴۷		حفاظت از میراث فرهنگی	۲۳
				حفاظت از تنوع زیستی	۲۴

- کدگذاری محوری:** در این مرحله، مقوله‌ها به صورت یک شبکه با هم در ارتباط قرار می‌گیرند؛ مقوله‌های کلان، ویژگی‌ها و ابعاد کدگذاری باز تدوین می‌شود و در جای خود قرار می‌گیرد تا دانش فزاینده‌ای درباره روابط ایجاد شود (Lee, 2001, P. 84). کدگذاری محوری سه مرحله دارد:
- ❖ مرحله اول، ساخت مقوله‌های اصلی: مقوله‌های فرعی به دلیل اشتراکات محتوایی در ۱۸ مقوله اصلی دسته‌بندی شده که در جدول ۳ نشان داده شده است.
 - ❖ مرحله دوم، ایجاد شبکه ارتباطی میان کل مقولات در قالب چند طبقه: در این مرحله یکی از مقوله‌های کدگذاری باز به عنوان مقوله یا پدیده اصلی (یا فرایند مورد مطالعه) انتخاب می‌شود و سایر مقوله‌ها را به هم مرتبط می‌سازد. مقوله‌های شش‌گانه این پژوهش بدین شرح است:
- الف) مقوله‌های محوری:** ایده حادثه یا رخدادی است که مفاهیم و مقوله‌ها بر محور آن ایجاد می‌شوند. به این علت که هیچ‌کدام از مقوله‌های این پژوهش انتزاعی‌تر از سایر مقوله‌ها نیست، برای پدیده محوری نام متناسب با موضوع تحقیق انتخاب و «توسعه پایدار گردشگری» به عنوان پدیده محوری در قلب سایر مقوله‌ها در قالب الگوی پارادایم قرار گرفته است. این مقوله دارای سه زیرمقوله فرعی بهره‌گیری پایدار از میراث طبیعی، تعادل اکولوژیک و بهره‌گیری پایدار از میراث فرهنگی و سیزده کد است که در جدول ۴ نمایش داده شده است:

جدول ۴: جدول مفاهیم و مقوله‌های محوری تحقیق

مقوله محوری تحقیق				
مقوله اصلی	مقوله فرعی	کدهای باز (مفهوم)	برنامه و ماده	
توسعه پایدار گردشگری	طبیعی	بهره‌گیری پایدار از میراث طبیعی	بهره‌برداری اصولی از منابع طبیعی	تبصره ۸۱ برنامه دوم
			بهره‌مندی صحیح از منابع طبیعی	تبصره ۸۲ برنامه دوم
			بهره‌گیری پایدار از منابع طبیعی کشور	ماده ۱۰۴ برنامه سوم
			بهره‌برداری پایدار از منابع دریایی و ساحلی در گردشگری	ماده ۳۴ برنامه چهارم
			بهره‌برداری پایدار از محیط‌های دریایی کشور	ماده ۶۸ برنامه چهارم
			بهره‌برداری پایدار از محیط‌زیست، تنوع زیستی و منابع طبیعی	ماده ۱۸۷ برنامه پنجم
	میراث فرهنگی	بهره‌گیری پایدار از میراث فرهنگی	بهره‌برداری مناسب از تالاب‌های کشور	ماده ۳۸ برنامه ششم
			احیا و بهره‌برداری میراث فرهنگی کشور	ماده ۱۱۴ برنامه چهارم
			استفاده بهینه از میراث فرهنگی کشور	خط‌مشی‌های برنامه اول بند ۳
			کاربرد بهینه بناها، آثار و اشیاء تاریخی	ماده ۱۱ برنامه پنجم
			حفظ تعادل و تناسب محیط‌زیست	تبصره ۸۲ برنامه دوم
			حفظ تعادل محیط‌زیست	ماده ۱۰۴ برنامه سوم
			عادل اکولوژیک	

ماده ۱۴۸ برنامه پنجم	بهره‌برداری از مراکز و زیستگاه‌های طبیعی بر مبنای توان اکولوژیک		
----------------------	---	--	--

ب) مقوله‌های علی: دو مقوله اصلی نگرانی‌های زیست‌محیطی و بعد ژئوپولیتیک ایران با ۲۷ کد به عنوان شرایط علی تشخیص داده شده که مقوله‌های فرعی و مفهوم‌های آن در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵: مفاهیم و مقوله‌های علی تحقیق

مقوله‌های علی تحقیق			
برنامه و ماده	کدهای باز	مقوله‌های فرعی	مقوله‌های اصلی
تبصره ۱۳ برنامه اول	جلوگیری از آلودگی‌های ناشی از صنایع آلوده‌کننده، کارخانه‌ها و کارگاه‌ها	آلودگی‌های صنعتی	نگرانی‌های زیست‌محیطی
تبصره ۸۱ برنامه دوم	رعایت ملاحظات زیست‌محیطی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی		
تبصره ۸۲ برنامه دوم	کاهش میزان آلودگی هوای استان‌های صنعتی و گردشگری		
تبصره ۸۳ برنامه دوم	آلودگی منابع آب توسط فاضلاب‌های صنعتی و کارخانه‌جات شهرها		
ماده ۱۰۵ برنامه سوم	مسائل زیست‌محیطی در پروژه‌های عمرانی و اشتغال‌زائی مناطق حفاظت‌شده		
ماده ۵۹ برنامه چهارم	هزینه‌های ناشی از آلودگی و تخریب محیط‌زیست در فرایند توسعه		
ماده ۶۱ برنامه چهارم	آلودگی و تخریب محیط‌زیست توسط واحدهای تولیدی، خدماتی و زیربنایی (گردشگری)		
ماده ۱۴۰ برنامه پنجم	فاضلاب و آلاینده‌گی بیش از حد مجاز استاندارد ملی واحدهای تولیدی، صنعتی و خدماتی		
ماده ۳۸ برنامه ششم	آثار زیست‌محیطی طرح‌های بزرگ دستگاه‌های اجرائی و نهادهای عمومی غیردولتی		
ماده	هزینه‌های ناشی از آلودگی و تخریب محیط‌زیست در فرایند توسعه		

۱۹۲ برنامه پنجم			
ماده ۱۹۲ برنامه پنجم	عوامل آلوده کننده و مخرب محیط زیست واحدهای بزرگ تولیدی، صنعتی، عمرانی و خدماتی		
تبصره ۸۲ برنامه دوم	کاهش آلودگی سوختها	شکندگی های زیست محیطی	
ماده ۳ برنامه چهارم	کاهش مصرف انرژی و آلودگی هوا		
ماده ۳۴ برنامه چهارم	نگرانی درباره محیط زیست نواحی ساحلی، دریایی و آبهای داخلی و بین المللی		
ماده ۶۳ برنامه چهارم	دغدغه های آلودگی و تخریب سواحل (دریای خزر)		
ماده ۶۷ برنامه چهارم	نگرانی از شکار بی رویه در حیات وحش		
ماده ۶۸ برنامه چهارم	نگرانی درباره آلودگی محیط های دریایی کشور		
ماده ۶۸ برنامه چهارم	تقلیل آلاینده های وارد به محیط زیست و تخریب آن		
ماده ۱۸۷ برنامه پنجم	نگرانی درباره زیست بوم های حساس و شکننده (دریاچه ارومیه)		
ماده ۳۸ برنامه ششم	گونه های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات وحش کشور		
ماده ۱۹۱ برنامه پنجم	نگرانی از شکار بی رویه در حیات وحش		
ماده ۲۸ برنامه چهارم	بهره برداری مناسب از موقعیت سرزمینی کشور		ت سرزمینی موقعیت
ماده ۷۲ برنامه چهارم	شرایط منطقه ای و بین المللی و امکانات، محدودیتها و مزیت های سرزمین		

ماده ۱۶۳ برنامه پنجم	بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌ها و موقعیت جغرافیایی ایران		
ماده ۱۶۶ برنامه پنجم	موقعیت کشور در شبکه حمل‌ونقل هوایی بین‌المللی		
برنامه ه اول بند ۴	موقعیت جغرافیایی کشور در زمینه حمل‌ونقل مسافر در سطح بین‌المللی		
ماده ۱۱۳ برنامه چهارم	تعامل اثربخش میان ایران فرهنگی، تاریخی، جغرافیایی و زبانی با رویکرد توسعه پایدار		

ج) مقوله‌های زمینه‌ای: نشان‌دهنده شرایط ویژه‌ای است که پدیده در آن قرار دارد. در این پژوهش، شش مقوله فرعی آموزش مناسب گردشگری، تحقیق و پژوهش در گردشگری، هماهنگی ذی‌نفعان گردشگری، مشارکت ذی‌نفعان گردشگری و همکاری و انسجام ذی‌نفعان گردشگری در قالب دو مقوله اصلی آموزش و پژوهش در گردشگری و مشارکت و انسجام ذی‌نفعان گردشگری با ۵۱ کد به‌عنوان شرایط محیطی اثرگذار بر راهبردها به شرح جدول ۶ تشخیص داده شده است:

د) مقوله‌های مداخله‌گر تحقیق: زمینه ساختاری گسترده‌ای است که پدیده در آن رخ می‌دهد و یک سلسله شرایط خاصی هستند که راهبرد را تحت‌تأثیر قرار می‌دهند (رحمدل، ۱۳۹۴، ص ۴۴). پنج مقوله اصلی حس مکان گردشگری (اصالت و تناسب ساختاری)، مدیریت مالی گردشگری (تأمین مالی حفاظت منابع گردشگری و سرمایه‌گذاری در گردشگری)، روش‌های نوین فناوریانه گردشگری (فناوری‌های پیشرفته گردشگری)، حکمرانی خوب گردشگری (بسترسازی قانونی گردشگری، کارایی و اثربخشی دولت، خصوصی‌سازی در گردشگری، ساختار سازمانی گردشگری، مردم‌محوری در گردشگری و مسئولیت اجتماعی در قبال گردشگری) و ایمنی و امنیت در گردشگری (ایمنی زیرساخت‌های گردشگری و مدیریت بیمه در گردشگری) با ۸۴ کد به‌عنوان مقوله‌های مداخله‌گر در این پژوهش به شرح جدول ۷ شناسایی شده است.

جدول ۶: مفاهیم و مقوله‌های زمینه‌ای تحقیق

مقوله‌های زمینه‌ای تحقیق			
ماده و برنامه	کدهای باز (مفهوم)	مقوله‌های فرعی	مقوله‌های اصلی
ماده ۱۸۹ برنامه پنجم	ارتقای آگاهی‌های عمومی به‌منظور حفظ محیط‌زیست و با تأکید بر گروه‌های اثرگذار و اولویت‌دار	آموزش مناسب گردشگری	آموزش و پژوهش گردشگری
برنامه اول بند ۳	تبادل دانش در جهت توسعه ایران گردی و جهان گردی		
تبصره ۸۱ برنامه	آموزش نیروی انتظامی به‌منظور حفاظت از		

دوم	جنگل‌ها		
ماده ۳۰ برنامه سوم	آموزش نیروی انسانی درزمینه حمل‌ونقل مسافر		
ماده ۶۰ برنامه چهارم	گسترش آموزش‌های عمومی و تخصصی محیط‌زیست در کلیه واحدهای آموزشی و آموزش عالی		
ماده ۶۴ برنامه چهارم	ارتقای آگاهی‌های عمومی به‌منظور حفظ محیط‌زیست و با تأکید بر گروه‌های اثرگذار و اولویت‌دار		
تبصره ۵۸ برنامه دوم	توسعه مراکز آموزشی دولتی و غیردولتی با رعایت ضوابط اسلامی در رشته‌های ایران گردی و جهان‌گردی		
برنامه اول بند ۳	گسترش پژوهش درزمینه میراث فرهنگی کشور	تحقیق و پژوهش در گردشگری	
ماده ۱۰۹ برنامه چهارم	حمایت از پژوهش‌های علمی و بین‌رشته‌ای درزمینه ایران‌شناسی		
ماده ۱۰۹ برنامه چهارم	معرفی هنرهای معماری ایرانی اسلامی ازطریق پژوهش		
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	پژوهش درزمینه میراث فرهنگی کشور و معرفی آن		
ماده ۹۸ برنامه ششم	پژوهش درزمینه آثار ثبت‌شده در فهرست آثار ملی		
ما ده ۱۲۸ برنامه سوم	مدیریت هماهنگ حمل‌ونقل ریلی کشور	هماهنگی ذی‌نفعان گردشگری	مشارکت و انسجام ذی‌نفعان گردشگری
ما ده ۱۰۴ برنامه سوم	هماهنگی در مدیریت یک‌پارچه منابع پایه		
ما ده ۲۸ برنامه چهارم	هماهنگی بین دستگاه‌های ذی‌ربط برای گسترش ترانزیت کالا و مسافر		
ما ده ۲۸ برنامه چهارم	یک‌پارچه‌سازی سازمان مدیریت فرودگاه‌ها، بنادر و پایانه‌های مرزی زمینی		

ما دۀ ۵۸ برنامه چهارم	هماهنگی لازم بین دستگاه‌های ذی‌ربط در حفاظت از تنوع زیستی کشور		
ما دۀ ۱۹۳ برنامه پنجم	اعمال مدیریت یک‌پارچه با مشارکت بهره‌برداران در دشت‌های اطراف تالاب‌ها		
ما دۀ ۱۰۰ برنامه ششم	مدیریت هماهنگ و جامع میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری		
ما دۀ ۹۸ برنامه ششم	هماهنگی دستگاه‌های اجرائی ذی‌ربط به‌منظور حفاظت میراث فرهنگی و میراث طبیعی		
مادۀ ۹۷ برنامه ششم	تأمین زیرساخت‌های لازم گردشگری مذهبی از طریق حمایت از شهرداری‌ها و بخش‌های غیردولتی	مشارکت ذی نفعان گردشگری	
مادۀ ۱۵۶ برنامه سوم	مشارکت شوراهای اسلامی شهر و روستا و مردم در حفاظت از ابنیه و آثار تاریخی و فرهنگی		
مادۀ ۲۸ برنامه چهارم	مشارکت بخش غیردولتی با لحاظ حاکمیت و انحصار دولت بر امور هوانوردی و حمل ونقل هوایی		
مادۀ ۶۹ برنامه چهارم	مشارکت شوراهای روستایی و بسیج محلی در حفاظت از جنگل‌ها		
مادۀ ۱۱۴ برنامه چهارم	مشارکت بخش خصوصی و تعاونی مرتبط با میراث فرهنگی		
مادۀ ۱۱۴ برنامه چهارم	مشارکت مؤسسات تخصصی داخلی و بین‌المللی گردشگری		
مادۀ ۱۱۴ برنامه چهارم	مشارکت بخش دولتی و خصوصی به‌منظور حفظ آثار و فرهنگ سنتی، قومی و ایلی		
مادۀ ۱۹۴ برنامه پنجم	مشارکت مردم، دولت و نهادهای عمومی برای بازسازی ساختار کالبدی روستاها		
مادۀ ۳۸ برنامه ششم	بهره‌گیری از ظرفیت‌های داوطلبانه و مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی با اولویت جوامع محلی و سازمان‌های مردم‌نهاد در		

حفظ محیط زیست			
ماده ۵۳ برنامه ششم	مشارکت صنایع هوایی داخلی با اولویت بخش خصوصی در ساخت و تولید انواع هواپیما		
ماده ۵۷ برنامه ششم	مشارکت های دولتی - خصوصی به منظور تکمیل و اجرای طرح های حمل و نقل ریلی		
ماده ۱۰۰ برنامه ششم	مشارکت تشکل های حرفه ای و تخصصی گردشگری در امور تصدی گری و اجرائی		
ماده ۳۸ برنامه ششم	مشارکت دستگاه های اجرائی و جوامع محلی در حفاظت، احیا و مدیریت تالاب های کشور		

برنامه اول بند ۳	تشویق مشارکتهای عمومی در جهت توسعه ایرانگردی و جهانگردی		
ماده ۱۸۹ برنامه پنجم	نقش دستگاههای ذی ربط، رسانه‌های دولتی و صداوسیما در اجرای برنامه‌های آموزشی	همکاری و انسجام ذی نفعان گردشگری	
ماده ۱۹۰ برنامه پنجم	همکاری کلیه دستگاههای اجرایی و نهادهای عمومی غیردولتی در اعمال سیاست مصرف بهینه منابع		
ماده ۱۹۱ برنامه پنجم	همکاری سازمانها در اجرایی کردن برنامه مدیریت زیست‌بوم‌های حساس		
ماده ۱۹۲ برنامه پنجم	همکاری سازمانها در محاسبه ارزشها و هزینه‌های موارد دارای اولویت زیست‌محیطی		
ماده ۱۰۵ برنامه سوم	همکاری سازمانها در حفاظت از محیط‌زیست		
ماده ۱۵۶ برنامه سوم	همکاری شوراهای اسلامی شهر و روستا در حفاظت از ابنیه، محوطه‌ها و آثار تاریخی و فرهنگی		
ماده ۱۶۳ برنامه سوم	همکاری وزارتخانه‌ها در تسهیل دسترسی مسافران به اماکن مذهبی		
ماده ۲۸ برنامه چهارم	همکاری نیروی انتظامی در حفاظت از فرودگاههای کشور		
ماده ۵۹ برنامه چهارم	همکاری سازمانها در محاسبه ارزشها و هزینه‌های موارد دارای اولویت زیست‌محیطی		
ماده ۶۴ برنامه چهارم	همکاری دستگاههای ذی ربط در اجرای برنامه‌های آموزشی		
ماده ۶۶ برنامه چهارم	همکاری کلیه دستگاههای اجرایی و نهادهای عمومی غیردولتی در اعمال سیاست مصرف بهینه منابع		
ماده ۶۷ برنامه چهارم	همکاری سازمانها در اجرایی کردن برنامه مدیریت زیست‌بوم‌های حساس		
ماده ۶۸ برنامه چهارم	همکاری سازمانهای ذی ربط در تهیه اساسنامه صندوق ملی محیط‌زیست		
ماده ۱۶۳ برنامه پنجم	همکاری سازمانها در تدوین برنامه‌های ملی ایمنی حمل‌ونقل		
ماده ۵۲ برنامه ششم	همکاری سازمانها در امور حمل‌ونقل ریلی مسافری حومه‌ای		
ماده ۵۳ برنامه ششم	همکاریهای مشترک داخلی و بین‌المللی در سیاست‌گذاری حمل‌ونقل هوایی		
ماده ۸۶ برنامه ششم	همکاری دستگاههای فرهنگی در توسعه و تکمیل مراکز اسناد و مدارک دفاع مقدس		

جدول ۷: مفاهیم و مقوله‌های مداخله‌گر تحقیق

مقوله‌های مداخله‌گر تحقیق				
ماده و برنامه	کدهای باز (مفهوم)	مقوله‌ها ی فرعی	مقوله ای اصلی	
ماده ۱۵۶ برنامه سوم	ممانعت از تغییر کاربری ابنیه، محوطه‌ها و آثار تاریخی و فرهنگی	اصالت	حس مکان گردشگری	
ماده ۱۱۳ برنامه چهارم	کاربرد نمادهای ایرانی و اسلامی، در معماری و سیمای شهری			
ماده ۱۰۹ برنامه چهارم	ضوابط شکل‌گیری معماری ایرانی - اسلامی در شهرها و روستاها	نا س ب سا خ تار ی		
ماده ۱۹۴ برنامه پنجم	نوسازی ساختار کالبدی محیط و مسکن روستایی مبتنی بر الگوی معماری اسلامی - ایرانی			
ماده ۱۶۵ برنامه سوم	اخذ جرائم از قاچاقچیان اموال تاریخی و فرهنگی به‌عنوان درآمد عمومی	تامین مالی حفاظت منابع گردشگری		مدیریت مالی گردشگری
ماده ۱۶۵ برنامه سوم	تقویت امر حفاظت از میراث فرهنگی با استفاده از جرائم اخذشده از قاچاقچیان اموال تاریخی و فرهنگی			
ماده ۱۶۶ برنامه سوم	استفاده از درآمد شهرداری برای مرمت بناها و بافت‌های تاریخی ارزشمند شهرها			
ماده ۱۶۶ برنامه سوم	استفاده از منابع مالی سازمان‌های فرهنگی بین‌المللی برای حفاظت آثار ملی و میراث فرهنگی			
ماده ۳۶ برنامه ششم	مصرف عوارض حاصل از چشمه‌های آب‌معدنی و درمانی برای زیرساخت‌های گردشگری منطقه			
ماده ۱۰۰ برنامه ششم	اداره، توسعه و مرمت اماکن و محوطه‌های تاریخی و موزه‌ها از درآمدهای آن‌ها			
خط‌مشی‌های برنامه اول بند ۳	هدایت سرمایه‌های غیردولتی در جهت توسعه ایران‌گردی و جهان‌گردی	سرمایه‌گذاری در گردشگری		
ماده ۱۳۰ برنامه سوم	توسعه ناوگان هوایی با جلب سرمایه‌های داخلی و خارجی			
ماده ۳۴ برنامه چهارم	حمایت از سرمایه‌گذاری‌ها در فعالیت‌های اقتصادی نظیر گردشگری دریایی			
ماده ۶۰ برنامه چهارم	حمایت از سرمایه‌گذاری در بخش محیط‌زیست و منابع طبیعی			
ماده ۱۱۴ برنامه	ایجاد صندوق احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی - فرهنگی با			

چهارم	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی		
ماده ۱۶۴ برنامه پنجم	استفاده از منابع داخلی و خارجی برای رشد فعالیت‌های ریلی		
ماده ۵۲ برنامه ششم	سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل‌ونقل ریلی		
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	جذب سرمایه‌گذاران مؤسسات تخصصی داخلی و بین‌المللی گردشگری		
ماده ۱۳۴ برنامه پنجم	اعمال مشوق‌های مالی به‌منظور رعایت الگوی مصرف و بهینه‌سازی مصرف انرژی		
ماده ۱ برنامه چهارم	سرمایه‌گذاری و تأمین بخشی از اعتبار موردنیاز طرح‌های خدماتی (از جمله گردشگری ...)		
ماده ۳۴ برنامه چهارم	حاکمیت دولت در نظارت مناطق ساحلی و دریایی	کارایی و اثربخشی دولت	حکمرانی خوب گردشگری
تبصره ۸۱ برنامه دوم	نقش دولت در حفظ، احیا و توسعه منابع طبیعی		
تبصره ۸۲ برنامه دوم	نقش دولت در کاهش میزان آلودگی هوای استان‌های صنعتی و گردشگری		
ماده ۱۰۴ برنامه سوم	نقش دولت در حفظ روند رشد تولیدات و بهره‌برداری پایدار از منابع		
ماده ۱۲۱ برنامه سوم	نقش دولت در حفاظت از محیط‌زیست		
ماده ۱۲۸ برنامه سوم	حفظ مالکیت دولت بر حمل‌ونقل ریلی کشور		
ماده ۱۳۰ برنامه سوم	حفظ حاکمیت دولت بر امور هوانوردی و حمل‌ونقل هوایی		
تبصره ۱۳ برنامه اول	جبران زیان ناشی از آلودگی‌ها و ایجاد فضای سبز توسط صنایع گوناگون (صنعت گردشگری)		
ماده ۳۸ برنامه ششم	مسئولیت اشخاص حقیقی و حقوقی با اولویت جوامع محلی و سازمان‌های مردم‌نهاد در حفظ محیط		
تبصره ۸۱ برنامه دوم	مسئولیت نیروی انتظامی به‌منظور حفاظت از جنگل‌های کشور		
ماده ۹۸ برنامه ششم	مسئولیت دستگاه‌های اجرائی ذی‌ربط به‌منظور مرمت و معرفی میراث فرهنگی و میراث طبیعی		
ماده ۱۶۵ برنامه سوم	ایجاد یگان پاسداران میراث فرهنگی کشور برای حراست از میراث فرهنگی	گردشگری سازمانی ساختار	
ماده ۱۶۶ برنامه سوم	عضویت رئیس سازمان میراث فرهنگی کشور در شورای عالی شهرسازی و معماری ایران درخصوص مرمت و احیای بافت‌ها و بناهای تاریخی فرهنگی		

ماده ۱۶۶ برنامه سوم	سازوکار مدیریتی مناسب در شهرداری‌ها برای حفاظت از بافت تاریخی شهرها		
ماده ۶۰ برنامه چهارم	تقویت ساختارهای مناسب برای فعالیتهای زیست‌محیطی در دستگاه‌های اثرگذار بر محیط‌زیست		

ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	نظارت و تأیید سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در شناسایی آثار تاریخی - فرهنگی	خصوصی سازی در گردشگری
ماده ۱۱ برنامه پنجم	صدور مجوز فعالیت توسط سازمان میراث فرهنگی برای ایجاد مؤسسات تخصصی در زمینه میراث	
ماده ۱۹۳ برنامه پنجم	سامان دهی مجدد سازمانها در بخشهای کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری	
ماده ۱۱ برنامه پنجم	صدور مجوز تأسیس و حمایت از مؤسسات خصوصی و تعاونی به منظور اعمال نظارت بر مراکز اقامتی، پذیرایی، دفاتر خدمات مسافرتی و گردشگری	
ماده ۱۲۸ برنامه سوم	واگذاری تعمیر و بازسازی ناوگان حمل و نقل ریلی به اشخاص حقیقی و حقوقی بخش غیردولتی	
ماده ۱۳۱ برنامه سوم	تدارک ناوگان حمل و نقل جادهای بین شهری و احداث پایانههای مسافری و مجتمعهای خدمات رفاهی بین راهی توسط بخش غیردولتی	
ماده ۲۸ برنامه چهارم	ایجاد امکان دسترسی بخش غیردولتی به شبکه راه آهن کشور	
ماده ۳۴ برنامه چهارم	واگذاری رقابتی امور تصدی به بخشهای غیردولتی در مناطق ساحلی و دریاها	
ماده ۳ برنامه پنجم	حمایت از بخش غیردولتی در طراحی، تولید، توزیع، انتشار و صدور خدمات و محصولات فرهنگی، هنری، رسانه ای، صنایع دستی و میراث فرهنگی	
ماده ۱۱ برنامه پنجم	نظارت بر مراکز اقامتی، پذیرایی، دفاتر خدمات مسافرتی و گردشگری به وسیله مؤسسات خصوصی	
ماده ۱۱ برنامه پنجم	حمایت مالی سازمان میراث فرهنگی از راه اندازی موزههای تخصصی توسط نهادهای غیردولتی	
ماده ۱۲ برنامه پنجم	تأمین زیرساختهای لازم در اماکن زیارتی از طریق حمایت از شهرداریها و بخشهای غیردولتی	
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	واگذاری امور حمل و نقل هوایی به بخشهای خصوصی و تعاونی	
ماده ۱۶۴ برنامه پنجم	واگذاری بخشهای غیرحاکمیتی حمل و نقل ریلی به بخشهای خصوصی و تعاونی	
ماده ۱۰۰ برنامه ششم	استفاده از ظرفیت بخش خصوصی در سرمایه گذاری، واگذاری تسهیلات ارزان قیمت و سایر اقدامات	
ماده ۱۶۳ برنامه پنجم	احداث پایانههای مسافری و مجتمعهای خدمات رفاهی بین راهی توسط بخشهای خصوصی	

ماده ۱۲۱ برنامه سوم	نقش آیین‌نامه‌ها در حفاظت از محیط‌زیست	بسترسازی قانون گردشگری	
ماده ۱۲۱ برنامه سوم	تدوین مقررات و ضوابط مربوط به رعایت استانداردهای مصرف انرژی		
ماده ۳۴ برنامه چهارم	اصلاح قوانین و آیین‌نامه‌ها، در شرح وظایف دستگاه‌های اجرایی مرتبط با فعالیت‌های دریایی		
ماده ۶۳ برنامه چهارم	اصلاح و تکمیل قوانین و مقررات سامان‌دهی سواحل		
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	قوانین و مقررات و ارائه تسهیلات لازم در زمینه گردشگری		
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	تهیه ضوابط حمایتی، اداری، بانکی برای مؤسسات بخش غیردولتی گردشگری		
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	اصلاح قوانین و اساسنامه شرکت هواپیمایی جمهوری اسلامی ایران		
ماده ۱۶۲ برنامه پنجم	قانون توسعه حمل‌ونقل عمومی		
ماده ۱۶۳ برنامه پنجم	سازوکارهای قانونی برای کاهش تلفات جانی ناشی از تصادفات رانندگی در جاده‌های کشور		
ماده ۳۶ برنامه ششم	نقش قانون در تأمین هزینه‌های زیرساخت‌های گردشگری		
ماده ۳۸ برنامه ششم	شاخص‌ها، ضوابط و معیارهای پایداری محیط‌زیست		
ماده ۵۳ برنامه ششم	مشمول‌بودن حمل‌ونقل هوایی از قانون توسعه صنعت ایران‌گردی و جهان‌گردی		
ماده ۹۸ برنامه ششم	ضوابط قانونی سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری در هزینه‌های مربوط به حفاظت		
ماده ۱۴۸ برنامه پنجم	سامان‌دهی ساخت‌وساز در مناطق جنگلی بر اساس قوانین و مقررات ذی‌ربط		
ماده ۱۰۴ برنامه سوم	نهادینه‌کردن مشارکت مردم در برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و اجرا	رد	
ماده ۳ برنامه چهارم	توانمندسازی مردم در کاربرد فناوری‌های کم‌مصرف	م	
ماده ۳۸ برنامه ششم	بهره‌گیری از ظرفیت‌های جوامع محلی در حفظ محیط‌زیست	مح	
ماده ۱۹۴ برنامه پنجم	نقش مردم برای بازسازی ساختار کالبدی روستاها	ور	
ماده ۳۸ برنامه پنجم	نقش جوامع محلی در حفاظت، احیا و مدیریت تالاب‌های کشور	ی	
		در	
		گر	
		د	

ششم		ش	
ماده ۳۸ برنامه ششم	حفاظت از مناطق چهارگانه زیست‌محیطی با مشارکت جوامع محلی	گر	
ماده ۳ برنامه چهارم	بهبودسازی و ارتقای فناوری در تولید، مصرف و تأسیسات مصرف کننده انرژی	ی	
ماده ۳ برنامه چهارم	کاربرد فناوری‌های کم‌مصرف در کاهش مصرف انرژی	فناوری‌های پیشرفته گردشگری	روش‌های نوین فناوریانه گردشگری
ماده ۵۳ برنامه ششم	انتقال فناوری‌های پیشرفته به داخل در زمینه حمل‌ونقل هوایی		
ماده ۱۹۳ برنامه پنجم	فناوری‌های جدید در مدیریت پسماندهای شهرهای ساحلی		
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	بیمه گردشگران خارجی	بیمه در گردشگری	
ماده ۱۸۱ برنامه سوم	تحت پوشش بیمه بودن صنایع دستی	مدیریت	
ماده ۳۴ برنامه چهارم	ایمنی در دریا، بیمه‌های دریایی و امداد و نجات در دریا	گردشگری	
ماده ۳ برنامه چهارم	مقاوم‌سازی ساختمان‌ها و مسکن شهری و روستایی در مقابل زلزله		ایمنی و امنیت در گردشگری
ماده ۳ برنامه چهارم	کاهش نقاط حادثه‌خیز جاده‌ای		
ماده ۲۸ برنامه چهارم	افزایش ایمنی و سهولت حمل‌ونقل بار و مسافر	ایمنی زیرساخت‌های گردشگری	
ماده ۲۸ برنامه چهارم	حذف کامل نقاط سانحه‌خیز شناسایی شده در آزادراه‌ها، بزرگ راه‌ها و راه‌های اصلی کشور		
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	ارتقای ایمنی هواپیماها، پروازها و فرودگاه‌ها		
ماده ۱۶۳ برنامه پنجم	استقرار سامانه اطلاعات جامع حوادث و سوانح حمل‌ونقل		

ه) **مقوله‌های راهبردی:** بیانگر آن دسته از تعامل‌ها و کنش‌هایی است که کنشگران در قبال شرایط از خود بروز می‌دهند. در این پژوهش، ۶ مقوله اصلی بازاریابی گردشگری، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری، مدیریت سبز گردشگری، مدیریت حمل‌ونقل پایدار گردشگری و کنترل و نظارت گردشگری مقوله‌های راهبردی موثر بر پدیده توسعه پایدار گردشگری با ۱۱۷ کد به شرح جدول ۸ شناسایی شده است.

جدول ۸: مفاهیم و مقوله‌های راهبردی تحقیق

مقوله راهبردی تحقیق		مقوله	مقوله
کدهای باز (مفهوم)	مقوله	های اصلی	های فرعی
ماده ۱۹۲ برنامه پنجم	محاسبه ارزش‌های اقتصادی منابع طبیعی در حساب‌های ملی	ارزیابی آثار زیست‌محیطی گردشگری	کنترل و نظارت گردشگری
ماده ۱۰۵ برنامه سوم	ارزیابی زیست‌محیطی کلیه طرح‌های تولیدی و خدماتی (گردشگری)		
ماده ۵۹ برنامه چهارم	محاسبه ارزش‌های اقتصادی منابع طبیعی و هزینه‌های ناشی از تخریب محیط‌زیست در حساب‌های ملی		
ماده ۶۱ برنامه چهارم	طرح خوداظهاری پایش منابع آلوده‌کننده در کلیه واحدهای تولیدی، خدماتی و زیربنایی (گردشگری)		
ماده ۳۸ برنامه ششم	ارزیابی راهبردی محیط‌زیست در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای		
ماده ۳۸ برنامه ششم	ارزیابی آثار زیست‌محیطی طرح‌های بزرگ کلیه دستگاه‌های اجرائی و نهادهای عمومی غیردولتی		
ماده ۱۹۲ برنامه پنجم	ارزیابی آثار زیست‌محیطی طرح‌ها و پروژه‌های بزرگ تولیدی، خدماتی و عمرانی		
ماده ۲۸ برنامه چهارم	استانداردسازی تجهیزات ناوبری هوایی در حد بین‌المللی	استانداردسازی گردشگری	کنترل و نظارت گردشگری
ماده ۲۸ برنامه چهارم	هماهنگی استانداردهای حمل‌ونقل با استانداردهای جهانی		
ماده ۲۸ برنامه چهارم	نگهداری از زیربناهای احداث‌شده حمل‌ونقل مطابق با استانداردهای جهانی		
ماده ۵۸ برنامه چهارم	نزدیک‌شدن شاخص‌های تنوع زیستی کشور به سطح استانداردهای جهانی		
ماده ۶۳ برنامه چهارم	استقرار ضوابط و استانداردهای زیست‌محیطی و دریانوردی		
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	نیل به استانداردهای بین‌المللی در هواپیماها، پروازها و فرودگاه‌ها		
تبصره ۸۲ برنامه دوم	انجام فعالیت‌های صنعتی در چارچوب ضوابط استانداردهای زیست‌محیطی		
ماده ۱۹۲ برنامه پنجم	ارتقای مشخصات فنی کلیه واحدهای بزرگ تولیدی خدماتی و زیربنایی با استانداردهای محیط‌زیست		
ماده ۱۹۳ برنامه پنجم	کاهش آلودگی هوا تا حد استانداردهای جهانی		

ماده ۱۴۸ برنامه پنجم	بهره‌برداری از منابع طبیعی بر مبنای توان بوم‌شناختی	گردشگری	تحمیل در	ظرفی
تبصره ۸۲ برنامه دوم	بهره‌برداری از منابع طبیعی کشور بر اساس ظرفیت قابل تحمل			
ماده ۱۰۴ برنامه سوم	بهره‌برداری از منابع طبیعی کشور بر اساس توان بالقوه منابع			
ماده ۶۹ برنامه چهارم	بهره‌برداری از جنگل صرفاً بر اساس ضروریات حفظ جنگل			
تبصره ۸۲ برنامه دوم	بهره‌برداری از منابع طبیعی کشور بر اساس توان بالقوه محیط‌زیست	گردشگری	تدوین	سیاست و برنامه‌های گردشگری
ماده ۲ برنامه ششم	توجه به گردشگری، حمل‌ونقل ریلی، فناوری نوین و ... به‌عنوان موضوعات خاص توسعه اقتصادی			
ماده ۲۸ برنامه چهارم	تدوین برنامه حمل‌ونقل کشور			
ماده ۶۵ برنامه چهارم	تدوین اصول توسعه پایدار بوم‌شناختی، به‌ویژه در الگوهای تولید و مصرف			
ماده ۶۷ برنامه چهارم	برنامه مدیریت زیست‌بومی در زیست‌بوم‌های حساس، به‌ویژه دریاچه ارومیه			
ماده ۷۲ برنامه چهارم	تدوین سند ملی آمایش سرزمین			
ماده ۷۲ برنامه چهارم	تدوین راهبردهای خاص در مناطق با موقعیت ویژه (حفاظت از منابع طبیعی، محیط‌زیست و میراث فرهنگی)			
ماده ۱۲ برنامه پنجم	برنامه‌ریزی و تدوین سازوکارهای لازم برای سامان‌دهی امور زائرین			
ماده ۱۶۴ برنامه پنجم	اصلاح ساختار و تغییر اساسنامه راه‌آهن جمهوری اسلامی ایران			
ماده ۱۸۷ برنامه پنجم	تدوین برنامه مدیریت یک‌پارچه زیست‌بومی			
ماده ۱۸۷ برنامه پنجم	اصلاح اساسنامه «صندوق ملی محیط‌زیست»			
ماده ۵۳ برنامه ششم	برنامه‌ریزی توسعه ناوگان هوایی کشور با رعایت خط‌مشی‌های توسعه پایدار			
ماده ۹۸ برنامه ششم	معافیت‌های مالیاتی و نظام صنفی تأسیسات گردشگری			
ماده ۱۰۰ برنامه ششم	سند راهبردی توسعه گردشگری با رویکرد استفاده حداکثری از بخش خصوصی			
ماده ۱۰۰	تهیه و الحاق پیوست تخصصی میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و			

برنامه ششم	گردشگری برای کلیه طرح‌های توسعه‌ای	اجرای سیاست و برنامه‌های گردشگری
ماده ۲ برنامه ششم	توجه به موضوعات خاص راهبردی درباره آب و محیط‌زیست	
ماده ۱۶۳ برنامه پنجم	تدوین طرح جامع حمل‌ونقل کشور	
ماده ۵۷ برنامه ششم	برنامه توسعه حمل‌ونقل عمومی	
ماده ۱۰۰ برنامه ششم	اختصاص بارانه و تسهیلات مالی و معافیت‌های مالیاتی و عوارضی به تأسیسات ایران‌گردی و جهان‌گردی	
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	اصلاح وظایف، اختیارات و مسئولیت‌های سازمان هواپیمایی کشوری	
ماده ۱۹۰ برنامه پنجم	اعمال سیاست‌های مصرف بهینه منابع پایه و محیط‌زیست	
ماده ۱۹۱ برنامه پنجم	برنامه مدیریت زیست‌بومی در زیست‌بوم‌های حساس، به‌ویژه دریاچه ارومیه	
ماده ۱۸۷ برنامه پنجم	اجرای برنامه مدیریت یک‌پارچه زیست‌بومی	
ماده ۱۸۷ برنامه پنجم	برنامه عملیاتی حفاظت و بهره‌برداری پایدار از تنوع زیستی زیست‌بوم‌های حساس و شکننده کشور	
ماده ۶۶ برنامه چهارم	اجرای سیاست‌های مصرف بهینه منابع پایه و محیط‌زیست	
ماده ۶۸ برنامه چهارم	تأسیس صندوق ملی محیط‌زیست	
ماده ۱۰۴ برنامه چهارم	تأمین اعتبارات ملی و استانی برای بهره‌مندی نقاط مختلف کشور از فضاهای فرهنگی، ورزشی و گردشگری	
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	مدیریت، سامان‌دهی، نظارت و حمایت از مالکان و دارندگان اموال فرهنگی - تاریخی منقول مجاز	
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	تکمیل نظام جامع آماری گردشگری	
ماده ۱۲ برنامه پنجم	اجرای پروژه‌های زیربنایی موردنیاز در قالب بودجه‌های سنواتی در گردشگری مذهبی	
ماده ۱۶۳ برنامه پنجم	ایجاد بانک جامع حمل‌ونقل کشور	
ماده ۱۶۶ برنامه پنجم	ایجاد شهر فرودگاهی در محدوده فرودگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	
ماده ۳۸ برنامه ششم	اجرای برنامه مدیریت از مناطق چهارگانه محیط‌زیست	
ماده ۸۶ برنامه پنجم	ایجاد و توسعه ظرفیت‌های لازم در دستگاه‌های اجرائی و فرهنگی در	

ششم	فراگیرکردن برنامه راهیان نور			
ماده ۹۷ برنامه ششم	برنامه ریزی و تدوین سازوکارهای لازم برای سامان‌دهی امور زائران			
ماده ۳۴ برنامه چهارم	برنامه ریزی و نظارت بر مناطق ساحلی و دریایی	مدیریت: سواحل	مدیریت: سبز گردشگری	
ماده ۳۴ برنامه چهارم	برقراری امنیت و تأمین نظم در مناطق ساحلی و دریایی			
ماده ۳۴ برنامه چهارم	بهره‌برداری پایدار از نواحی ساحلی، دریایی، بر اساس قواعد بین‌المللی			
ماده ۶۳ برنامه چهارم	سامان‌دهی و جلوگیری از آلودگی و تخریب سواحل، با اولویت دریای خزر			
ماده ۶۳ برنامه چهارم	استقرار مدیریت یک‌پارچه سواحل			
ماده ۶۳ برنامه چهارم	تعیین مسئولیت دستگاه‌های ذی‌ربط در زمینه سیاست‌گذاری، اجرا و نظارت سواحل			
ماده ۱۰۰ برنامه ششم	طرح سامان‌دهی گردشگری سواحل شمالی و جنوبی با اولویت سواحل مکران			
ماده ۱۹۳ برنامه پنجم	تخصیص منابع آب به مراتع و اراضی اطراف تالاب‌ها			مدیریت: منابع آب
تبصره ۸۳ برنامه دوم	جلوگیری و رفع آلودگی منابع آب توسط صنایع گوناگون (گردشگری)			
ماده ۱۴۰ برنامه پنجم	مدیریت جامع (به‌هم‌پیوسته) و توسعه پایدار منابع آب در کشور			
ماده ۱۹۰ برنامه پنجم	کاهش مواد زائد جامد و بازیافت آن‌ها	مدیریت: پسماند		
تبصره ۸۳ برنامه دوم	تصفیه فاضلاب صنعتی بر اساس استانداردهای سازمان محیط‌زیست توسط صنایع گوناگون			
ماده ۶۱ برنامه چهارم	بازیافت و دفع کلیه پسماندها با روش‌های فنی زیست‌محیطی و بهداشتی			
ماده ۶۶ برنامه چهارم	کاهش مواد زائد جامد و بازیافت آن‌ها			
ماده ۱۴۰ برنامه پنجم	ایجاد تأسیسات جمع‌آوری فاضلاب و دفع بهداشتی پساب در کلیه واحدهای صنعتی و خدماتی			
ماده ۱۹۳ برنامه پنجم	مدیریت پسماند شهری در شهرهای ساحلی و شهرهای حاشیه تالاب‌های داخلی			

ماده ۶۹ برنامه چهارم	توسعه فضای سبز و جنگل‌های دست‌کاشت	مدیریت جنگل‌ها	مدیریت انرژی	مدیریت حمل و نقل پایدار گردشگری
ماده ۶۹ برنامه چهارم	پوشش کامل حفاظتی در جنگل‌های کشور			
ماده ۶۹ برنامه چهارم	بهره‌برداری از جنگل بر اساس ضروریات حفظ جنگل			
ماده ۱۰۰ برنامه ششم	طرح سامان‌دهی گردشگری جنگل‌های شمال و شمال غرب کشور و زاگرس			
ماده ۱۴۸ برنامه پنجم	سامان‌دهی جنگل‌ها و حمایت از تولید دام به روش صنعتی			
ماده ۱۴۸ برنامه پنجم	توسعه جنگل‌های دست‌کاشت			
ماده ۱۹۰ برنامه پنجم	مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه و تجهیزات (شامل کاغذ)			
تبصره ۸۲ برنامه دوم	استفاده از انرژی با تجدیدنظر در الگوی مصرف			
ماده ۱۲۱ برنامه سوم	صرفه‌جویی مصرف انرژی توسط صنایع گوناگون (صنعت گردشگری)			
ماده ۱۲۱ برنامه سوم	رعایت استانداردهای مصرف انرژی در طراحی و ساخت ساختمان‌ها در همه بخش‌های دولتی و غیردولتی			
ماده ۳ برنامه چهارم	بهینه‌سازی ساخت‌وسازها در مصرف انرژی			
ماده ۶۶ برنامه چهارم	مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه و تجهیزات (شامل کاغذ)			
ماده ۱۳۴ برنامه پنجم	رعایت الگوی مصرف انرژی و برق و بهینه‌سازی مصرف آن			
ماده ۵۷ برنامه ششم	مدیریت مصرف سوخت			
ماده ۲۸ برنامه چهارم	تجهیز و نوسازی و اصلاح مدیریت و بهره‌برداری بنادر تجاری کشور	مدیریت حمل و نقل دریایی		
ماده ۲۸ برنامه چهارم	نوسازی ناوگان حمل و نقل دریایی			
ماده ۱۶۵ برنامه پنجم	ارتقای رقابت‌پذیری خدمات حمل و نقل دریایی کشور			
ماده ۳۰ برنامه سوم	تجهیز، توسعه، نگهداری خطوط و تأسیسات راه‌آهن			
ماده ۲۸ برنامه سوم	اتمام شبکه راه‌آهن ترانزیت کالا و مسافر			

برنامه چهارم			
ماده ۲۸ برنامه چهارم	نوسازی ناوگان راه آهن کشور		
ماده ۵۲ برنامه ششم	سامان دهی حاشیه شهرها و توسعه امور حمل و نقل ریلی حومه ای و ساخت خطوط مستقل حومه ای		
ماده ۲۸ برنامه چهارم	تکمیل و تجهیز شبکه آزادراه، بزرگراه و راه های اصلی و فرعی کشور و روستاها	مدیریت حمل و نقل زمینی	
ماده ۲۸ برنامه چهارم	نوسازی ناوگان حمل و نقل عمومی جاده ای (بار و مسافر)		
ماده ۱۶۳ برنامه پنجم	توسعه و نگهداری و بهره برداری امور حمل و نقل جاده ای با دریافت عوارض از جابه جایی مسافر		
ماده ۱۶۳ برنامه پنجم	تدارک ناوگان حمل و نقل جاده ای بین شهری		
ماده ۲۸ برنامه چهارم	طبقه بندی فرودگاه های کشور و تجهیز کامل فرودگاه ها متناسب با تقاضای مسافر	مدیریت حمل و نقل هوایی	
ماده ۲۸ برنامه چهارم	نوسازی ناوگان حمل و نقل هوایی		
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	برقراری پرواز و جابه جایی کالا و مسافر از طریق شرکت های داخلی و خارجی		
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	متنوع سازی نرخ خدمات حمل و نقل هوایی بار و مسافر		
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	پوشش کامل راداری، ناوبری و فرکانسی فضای کشور و فرودگاه ها		
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	تکمیل و یا نوسازی سامانه های (سیستم های) کمک ناوبری و راداری		
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	ایجاد و بهره برداری از زیرساخت های ناوبری جهانی ماهواره ای		
ماده ۱۶۶ برنامه پنجم	تبدیل شدن فرودگاه بین المللی امام خمینی (ره) به قطب دوم حمل و نقل مسافری منطقه		
خطمشی های برنامه اول بند ۳	گسترش معرفی میراث فرهنگی کشور و آثار و ارزش های فرهنگی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس	تبلیغات گردشگری	بازاریابی گردشگری
ماده ۱۰۹ برنامه چهارم	معرفی وجوه گوناگون فرهنگ بومی در سطح ملی به ویژه در نظام آموزشی کشور و رسانه ها		
ماده ۱۱۳ برنامه چهارم	زمینه سازی نمایشگاه های معرفی دستاوردهای نوین صنعتی کشور		
ماده ۳ برنامه پنجم	تبلیغ ارزش های اسلامی و انقلاب اسلامی با طراحی، تولید و توزیع محصولات فرهنگی، هنری، رسانه ای، صنایع دستی و میراث فرهنگی		

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ماده ۹۲ برنامه ششم	حمایت از تولیدات و محصولات فرهنگی، مذهبی و هنری فاخر، صنایع دستی و میراث فرهنگی ملموس و ناملموس و تقویت ظرفیت آن در تعاملات بین‌المللی	ترویج گردشگری	
ماده ۱۱۳ برنامه چهارم	احداث موزه‌های کوچک فرهنگی، ورزشی، تاریخی، صنعتی، دفاع مقدس		
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	توسعه موزه‌های پژوهشی - تخصصی وابسته به دستگاه‌های اجرائی		
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	ایجاد و تجهیز پایگاه‌های میراث فرهنگی در آثار تاریخی مهم کشور		
ماده ۱۱ برنامه پنجم	راه‌اندازی موزه‌های تخصصی توسط نهادهای عمومی غیردولتی و خصوصی		
ماده ۸۶ برنامه ششم	ترویج و تحکیم فرهنگ ایثار و جهاد با برگزاری اردوهای راهیان نور و ویژه دانش‌آموزان و فرهنگیان		
ماده ۸۶ برنامه ششم	ترویج فرهنگ جهاد و مقاومت به نسل‌های آینده با احداث و تکمیل موزه‌های دفاع مقدس و مرمت		
ماده ۱۲ برنامه پنجم	ترویج سیره و سنت اهل بیت علیهم‌السلام با استفاده بهینه از ظرفیت معنوی اماکن زیارتی		
ماده ۹۷ برنامه ششم	ترویج سیره و سنت استفاده از ظرفیت معنوی اماکن زیارتی		

(و) **مقوله‌های پیامدی:** مقوله‌های پیامدی نتیجه و حاصل راهبردها در مقابله با پدیده یا برای اداره و کنترل پدیده هستند (قائدعلی و لطیفی، ۱۳۹۳). مقوله‌های پیامدی تحقیق (غنا) فرهنگی جوامع میزبان، حفاظت از منابع گردشگری و رفاه و کیفیت زندگی جوامع میزبان) با ۸۲ کد به شرح جدول ۹ شناسایی شده است:

جدول ۹: مفاهیم و مقوله‌های پیامدی تحقیق

مقوله‌های پیامدی تحقیق			
برنامه و ماده	کدهای باز (مفهوم)	مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
برنامه اول بند ۳	توسعه گردشگری در جهت شناساندن میراث تمدن و فرهنگ اسلامی و ایران	ترویج فرهنگ	ترویج فرهنگ
ماده ۱۰۹ برنامه چهارم	حفظ و شناساندن هویت تاریخی ایران و بهره‌گیری از عناصر و	ترویج فرهنگ	ترویج فرهنگ

	مؤلفه‌های هویت ایرانی		
ماده ۱۰۹ برنامه چهارم	گردآوری نظام‌یافته تاریخ شفاهی، گویش‌ها و لهجه‌ها، آداب و رسوم و عناصر فرهنگ ملی		
ماده ۱۰۹ برنامه چهارم	تقویت تعامل فرهنگ‌ها و زبان‌های بومی با فرهنگ و میراث معنوی ملی		
ماده ۱۱۳ برنامه چهارم	بهبود روابط و مناسبات بین‌المللی با استفاده از ظرفیت‌ها و مزیت‌های فرهنگی		
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	حمایت از آثار فرهنگی تاریخی حوزه فرهنگی ایران موجود در کشورهای همسایه		
ماده ۶۳ برنامه ششم	نقش اردوهای زیارتی و راهیان نور در تعلیم و تربیت فرهنگی دانش‌آموزان		
ماده ۱۰۴ برنامه سوم	حفظ منابع پایه و ذخایر ژنتیکی	حفاظت از منابع طبیعی	حفاظت از منابع گردشگری
ماده ۳۴ برنامه چهارم	حفاظت و تعیین حریم‌ها و پهنه‌بندی نواحی ساحلی و آب‌های داخلی و بین‌المللی		
ماده ۶۸ برنامه چهارم	حفاظت، احیا و بازسازی ذخایر محیط‌های دریایی کشور		
ماده ۶۹ برنامه چهارم	حفظ، احیا و اصلاح منابع طبیعی		
ماده ۱۷۰ برنامه پنجم	صیانت از اراضی کشاورزی و باغ‌های واقع در داخل و حاشیه شهرها و روستاها		
ماده ۱۸۷ برنامه پنجم	حفاظت و احیای محیط‌زیست و منابع طبیعی		
ماده ۱۹۳ برنامه پنجم	نقش تالاب‌های کشور از دیدگاه اقتصادی، کشاورزی، زیست بومی، تنوع زیستی و گردشگری		
ماده ۳۸ برنامه	حفاظت از مناطق چهارگانه محیط‌زیست		

ششم			
ماده ۹۸ برنامه ششم	حفاظت و معرفی میراث طبیعی		
ماده ۳۸ برنامه ششم	حفاظت، احیا و مدیریت تالاب‌های کشور		
ماده ۱۳۴ برنامه پنجم	حفاظت از محیط‌زیست و ذخائر انرژی آن		
ماده ۳۸ برنامه ششم	حفاظت از جنگل‌ها، مراتع و اراضی ملی و دولتی		
برنامه اول بند ۳	حفاظت، احیا و استفاده مجدد از میراث فرهنگی کشور	حفاظت از میراث فرهنگی	
ماده ۱۱۴ برنامه سوم	ممنوعیت صادرات اشیاء عتیقه و میراث فرهنگی		
ماده ۱۵۶ برنامه سوم	حفاظت از ابنیه، آثار، بافت‌ها و محوطه‌های فرهنگی، تاریخی		
ماده ۱۶۵ برنامه سوم	حفظ و حراست از میراث فرهنگی		
ماده ۱۶۶ برنامه سوم	مرمت و احیای بافت‌ها و بناهای تاریخی و فرهنگی		
ماده ۱۶۶ برنامه سوم	حفظ بافت قدیمی منطقه جماران و تبدیل آن به مجموعه فرهنگی و خدماتی برای گردشگران		
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	حفاظت، مرمت و شناسایی میراث فرهنگی کشور		
ماده ۱۱۴ برنامه چهارم	ایجاد مراکز حفظ آثار و فرهنگ ایلی در شهرستان‌ها و استان‌های کشور		
ماده ۱۱ برنامه پنجم	حمایت مالی و معنوی از مالکیت و حقوق قانونی مالکان بناها و آثار و اشیاء تاریخی		
ماده	حفظ بناها و صیانت از آن‌ها و آثار و اشیاء تاریخی		

۱۱ برنامه پنجم			
ماده ۱۱ برنامه پنجم	حفاظت از آثار فرهنگی تاریخی حوزه فرهنگی ایران موجود در کشورهای همسایه		
ماده ۹۸ برنامه ششم	حفاظت و مرمت آثار منقول و غیرمنقول ثبت شده در فهرست آثار ملی		
ماده ۹۸ برنامه ششم	حفظ و صیانت از میراث فرهنگی		
ماده ۹۸ برنامه ششم	احیای هنرهای سنتی در حال زوال در حوزه فرهنگ ایرانی و ثبت در فهرست میراث جهانی		
ماده ۹۹ برنامه ششم	بهسازی و احیای روستاهای دارای بافت با ارزش تاریخی و فرهنگی و روستاهای هدف گردشگری		
ماده ۲ برنامه ششم	بازآفرینی بافت‌های ناکارآمد شهری، بافت‌های تاریخی و مناطق روستایی		
ماده ۱۹۱ برنامه پنجم	جلوگیری از نابودی تنوع زیستی	حفظ تنوع زیستی	
ماده ۱۹۳ برنامه پنجم	توجه به اهمیت تالاب‌های کشور در تنوع زیستی		
ماده ۱۱۴ برنامه سوم	ممنوعیت صادرات اقلام دارای جنبه حفظ ذخایر ژنتیک و یا حفاظت محیط زیست		
ماده ۵۸ برنامه چهارم	حفاظت و بهره‌برداری از تنوع زیستی کشور		
ماده ۶۷ برنامه چهارم	جلوگیری از نابودی تنوع زیستی		
ماده ۱۸۷ برنامه پنجم	حفاظت از تنوع زیستی زیست‌بوم‌های حساس و شکننده کشور		
ماده ۳۸ برنامه ششم	حفاظت از گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات وحش کشور		

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

برنامه دوم بند ۶	توسعه و احیای صنایع دستی و حمایت از آن با اولویت مناطق روستایی	ر‌فاه اقتصاد محلی	ر‌فاه و کیفیت زندگی جوامع میزبان
ماده ۱۷۰ برنامه پنجم	بهره‌گیری از ظرفیت‌های توسعه روستاهای مستعد		
ماده ۱۷۴ برنا مه پنجم	حمایت از گسترش صنایع دستی و خدمات گردشگری در روستاها		
ماده ۱۷۴ برنا مه پنجم	ایجاد و توسعه بازارهای محلی با اولویت مراکز دهستان‌های دارای قابلیت توسعه		
ماده ۲۰۴ برنامه پنجم	استفاده از منابع طبیعی و گردشگری در مناطق مرزی در راستای تقویت اقتصاد مرزنشینان		
ماده ۵۳ برنامه ششم	ایجاد اشتغال برای نیروهای تحصیل کرده در سازمان هواپیمایی کشوری		
ماده ۵۷ برنامه ششم	طرح حمل‌ونقل ریلی با اولویت مناطق کمتر توسعه یافته		
ماده ۹۸ برنامه ششم	حمایت از صنایع دستی و ایجاد شهرهای جهانی آن		
ماده ۱۰۰ برنامه ششم	ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز مناطق گردشگری از قبیل راه، خدمات رفاهی و اقامتی		
ماده ۱۶۶ برنامه پنجم	تقویت درآمد ناشی از عبور و حمل‌ونقل کالا و مسافر در منطقه		
ماده ۱۶۶ برنامه پنجم	اشتغال مولد از حمل‌ونقل کالا و مسافر در منطقه		
ماده ۳۶ برنامه ششم	دریافت عوارض حاصل از چشمه‌های آب معدنی و درمانی در محدوده شهرستان‌های دارای ظرفیت توسعه گردشگری		
ماده ۱۹۰ برنامه پنجم	مصرف بهینه منابع پایه		
ماده ۳ برنامه چهارم	به حداکثر رساندن بهره‌وری از منابع تجدیدناپذیر انرژی		
ماده ۶۹ برنامه چهارم	حفظ، احیاء، اصلاح و توسعه منابع طبیعی تجدیدشونده و بهره‌برداری از آنها		
ماده ۱۴۸ برنامه پنجم	اصلاح الگوی بهره‌برداری از جنگل‌ها، مراتع و آب و خاک		
ماده ۱۴۸ برنامه پنجم	جایگزینی سوخت فسیلی و انرژی‌های تجدیدپذیر به جای سوخت هیزمی		
ماده ۱۹۲ برنامه پنجم	کاهش آلودگی و تخریب منابع پایه بالاخص منابع طبیعی و آب		

ماده ۹۷ برنامه ششم	شناسایی دقیق نیازها و مشکلات زائران	کیفیت بخشی به خدمات گردشگری
ماده ۹۷ برنامه ششم	توسعه امکانات، فعالیتهای فرهنگی و خدمات زیارتی در قطبهای زیارتی و گردشگری	
ماده ۹۷ برنامه ششم	اجرای طرحهای (پروژههای) زیربنایی موردنیاز گردشگری مذهبی در قالب بودجههای سنواتی	
برنامه اول بند ۴	گسترش حمل و نقل عمومی در جابه جایی انبوه مسافر	
ماده ۱۶۳ برنامه سوم	تسهیل دسترسی مسافران به اماکن مذهبی در پایانههای مسافری	
ماده ۱۶۴ برنامه سوم	ارائه خدمات ارزی به گردشگران توسط بانکهای کشور در مبادی ورودی، هتلها و آژانسها	
ماده ۳ برنامه چهارم	گسترش و بهبود کیفیت حمل و نقل عمومی	
ماده ۳ برنامه چهارم	تجهیز شبکه فوریتهای پزشکی پیش بیمارستانی و بیمارستانی در جادهها	
ماده ۲۸ برنامه چهارم	ایجاد مجتمعهای خدمات رفاهی جادههای کشور	
ماده ۲۸ برنامه چهارم	تجهیز کامل شبکه راه آهن کشور به سیستم علائم و ارتباطات	
ماده ۲۸ برنامه چهارم	برقراری ارتباط کلان شهرها و سواحل شمال و جنوب و مراکز مهم گردشگری با مرکز با قطارهای سریع	
ماده ۱۲ برنامه پنجم	شناسایی دقیق نیازها و مشکلات زائرین	
ماده ۱۲ برنامه پنجم	توسعه امکانات، فعالیتهای فرهنگی و خدماتی در قطبهای گردشگری مذهبی	
ماده	فراهم کردن زمینه زیارت مطلوب برای زائران	

۱۲ برنامه پنجم			
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	خدمات رسانی بهینه صنعت هوایی		
ماده ۱۶۱ برنامه پنجم	افزایش پروازهای عبوری		
ماده ۱۶۶ برنامه پنجم	ایجاد منطقه آزاد تجاری و منطقه ویژه اقتصادی در بخشی از اراضی فرودگاه برای ارائه خدمات گردشگری، پزشکی، رفاهی و ...		
ماده ۵۸ برنامه ششم	تضمین تسهیلات و تأمین تجهیزات قطار شهری شهرها و حومه آن ها		
ماده ۹۵ برنامه ششم	اختصاص فضای مناسب برای مسجد یا نمازخانه در مجتمع های رفاهی، تفریحی و تجاری		
ماده ۹۵ برنامه ششم	اختصاص فضای کافی برای مسجد یا نمازخانه در بوستان های ملی و بوستان های شهری		
ماده ۹۵ برنامه ششم	احداث مسجد و نمازخانه در پایانه های مسافربری و جایگاه های عرضه سوخت بین شهری		
ماده ۱۰۰ برنامه ششم	گازرسانی روستاهای هدف گردشگری		

❖ مرحله سوم، استخراج مدل تحقیق: در این مرحله مقوله های عمده در قالب یک مدل حول مقوله محوری به یکدیگر ارتباط داده می شوند. در واقع مدل ترسیم شده به توصیف صوری مقوله ها می پردازد (محمدپور، ۱۳۹۲، ص ۳۴۱). مدل این پژوهش، با توجه به موارد مندرج در کدگذاری محوری و انتخابی، در شکل ۱ رسم شده است.

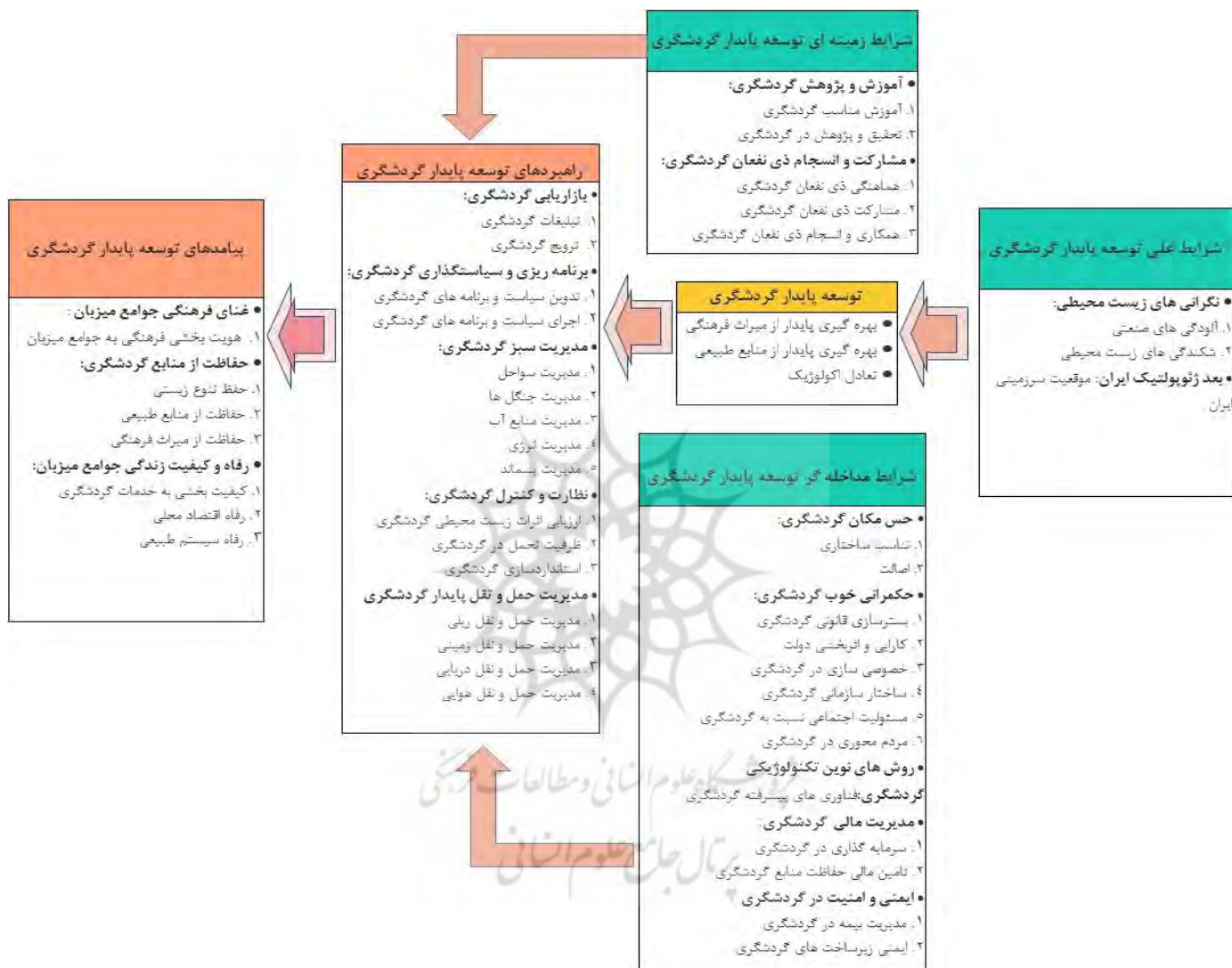
۱. کدگذاری انتخابی:

برای تبدیل تحلیل داده ها به نظریه، مفاهیم و مقوله های تولید شده به طور منظم به یکدیگر مربوط می شوند. بنابراین تجزیه و تحلیل پایانی به منظور تکوین نظریه در این مرحله صورت می گیرد. مهم ترین گام در مرحله کدگذاری انتخابی ترسیم «روایت یا خط داستان» تحقیق است (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۸۳، ص ۱۴۸). تبیین این روایت یا خط داستان با استفاده از یادداشت های نظری و

عملیاتی انجام می‌شود که محقق طی مراحل مختلف داده‌ها تهیه کرده است. داستان این تحقیق به نحوی موجز و کوتاه به این قرار است:

بررسی برنامه‌ها نمایان ساخت که با بروز آثار منفی گردشگری نگرانی درباره کیفیت محیط زیست و آینده صنعت گردشگری مطرح است. توجه روزافزون به پیامدهای منفی محیطی توسعه گردشگری به تمرکز بر اشکال جایگزین گردشگری و بهبود برنامه‌های محیطی منجر شده است. اصل زیربنای این موضوع توسعه پایدار است که به عنوان توسعه پایدار گردشگری مطرح است. بنابراین شکنندگی‌های زیست محیطی، آلودگی‌های صنعتی و موقعیت ژئوپولیتیکی ایران از شرایط علی و شرایط مقدم است که به وقوع توسعه پایدار گردشگری می‌انجامد. در توسعه پایدار گردشگری باید تعادل اکولوژیک و پایداری منابع (بهره‌گیری پایدار از میراث طبیعی و فرهنگی) در نظر گرفته شود و با آموزش و پژوهش گردشگری و مشارکت و انسجام ذی‌نفعان گردشگری به عنوان شرایط زمینه‌ای برای توسعه پایدار گردشگری به افزایش دانش و آگاهی و کاهش تعارضات در بلندمدت کمک شود. شرایط مداخله‌گر مانع یا هموارکننده توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران (شامل حس مکان گردشگری، روش‌های نوین فناوری‌ها، مدیریت مالی گردشگری، ایمنی و امنیت در گردشگری و حکمرانی خوب گردشگری) با اتخاذ راهبردهایی مانند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری، بازاریابی گردشگری، مدیریت سبز گردشگری، مدیریت حمل و نقل پایدار گردشگری و کنترل و نظارت گردشگری، موجبات توسعه پایدار گردشگری را فراهم می‌کند و موجب غنای فرهنگی جوامع میزبان، حفاظت از منابع گردشگری و افزایش رفاه و کیفیت زندگی جوامع میزبان می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱: مدل فرایندی توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران (یافته تحقیق)

نتیجه‌گیری

یکی از روش‌هایی که به‌مثابه پلی بین دو پارادایم گذشته و آینده نقش اساسی ایفا می‌کند، روش نظریه داده‌بنیاد است. در این تحقیق آشکارا بیان شده که چگونه می‌توان، با استفاده از اطلاعات موجود در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مدل توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران را طراحی کرد. مدل حاصل از این تحقیق کاملاً منطبق با اسناد جمهوری اسلامی ایران است و قابلیت اجرا دارد.

در الگوی کدگذاری محوری، اگر از راست به چپ نگاه کنیم، می‌بینیم که شرایط علی بر پدیده محوری اثر می‌گذارند، پدیده محوری و شرایط زمینه و مداخله‌گر بر راهبردها و راهبردها بر پیامدها اثر می‌گذارند. «پدیده محوری»، در بررسی برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، توسعه پایدار گردشگری در نظر گرفته شده است. مقوله محوری توسعه پایدار گردشگری در این تحقیق شامل مقوله‌های فرعی بهره‌گیری پایدار از میراث طبیعی، بهره‌گیری پایدار از میراث فرهنگی و تعادل اکولوژیک در نظر گرفته شده است. این مقوله‌ها، که در تحقیقات لی (2013) نیز به‌طور مشابه اشاره شده، را می‌توان در خط‌مشی‌های بند ۳ برنامه اول، تبصره ۸۲ برنامه دوم، ماده ۱۰۴ برنامه سوم، ماده‌های ۳۴، ۶۸ و ۱۱۴ برنامه چهارم، ماده‌های ۱۱ و ۱۸۷ برنامه پنجم و ماده ۳۸ برنامه ششم مشاهده نمود. در تبصره ۸۲ برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بیان شده است:

«در طول برنامه دوم کلیه فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی باید با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی صورت گیرد و به این منظور اجرای این موارد الزامی است: ۱- انجام هرگونه فعالیت صنعتی و معدنی باید با در نظر گرفتن اهداف توسعه پایدار در چهارچوب ضوابط استانداردهای زیست‌محیطی باشد. ۲- بهره‌برداری از منابع طبیعی کشور باید بر اساس توان بالقوه محیط‌زیست و ظرفیت قابل تحمل محیط صورت گیرد، به‌نحوی که ضمن بهره‌مندی صحیح از منابع طبیعی موجبات حفظ تعادل و تناسب محیط‌زیست فراهم شود. ۳- استفاده از انرژی در کشور باید از طریق تجدیدنظر در الگوی مصرف و کاهش در آلودگی سوخت‌ها صورت گیرد»

«شرایط علی» نگرانی‌های زیست‌محیطی (شکندگی‌های زیست‌محیطی و آلودگی‌های صنعتی) و موقعیت ژئوپولیتیک ایران در نظر گرفته شده که به وقوع یا توجه به توسعه پایدار گردشگری منجر می‌شوند. با بروز آثار منفی گردشگری، نگرانی درباره کیفیت محیط‌زیست و آینده صنعت گردشگری نیز مطرح است (Hardy et al., 2002). مقوله نگرانی زیست‌محیطی را می‌توان در تبصره ۱۳ برنامه اول، تبصره‌های ۸۱، ۸۲ و ۸۳ برنامه دوم، ماده ۱۰۵ برنامه سوم، ماده‌های ۳، ۵۹، ۶۱، ۶۳، ۶۷، ۶۸ برنامه چهارم، ماده‌های ۱۴۰، ۱۸۷، ۱۹۱، ۱۹۲ برنامه پنجم و ماده ۳۸ برنامه ششم مشاهده نمود. مخبر (۱۳۹۲) بعد ژئوپولیتیک را عامل تعیین‌کننده اصلی رفتار دولت می‌داند. محل استقرار یک کشور، همسایگان آن، محورهای ارتباطی و منابع فیزیکی آن بر پایداری انتخاب‌های یک کشور تأثیرگذار است (مخبر، ۱۳۹۲، ص ۲). مقوله موقعیت ژئوپولیتیک ایران از خط‌مشی‌های برنامه اول بند چهارم، ماده ۲۸، ۷۲ و ۱۱۳ برنامه چهارم و ماده ۱۶۳ و ۱۶۶ برنامه پنجم اقتباس شده است. ماده ۶۷

برنامه چهارم توسعه بیان می‌کند:

«برنامه مدیریت زیست‌بومی در زیست‌بوم‌های حساس، به‌ویژه دریاچه ارومیه، تهیه و به مرحله اجرا درمی‌آید. سازمان حفاظت محیط‌زیست، با همکاری سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و وزارت خانه‌های نیرو و جهاد کشاورزی، آیین‌نامه اجرایی این ماده را تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسانند. به‌منظور جلوگیری از شکار بی‌رویه و نابودی تنوع‌زیستی، دولت مکلف است با همکاری مراجع ذی‌ربط در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران ترتیبی اتخاذ کند تا ضمن محدود کردن پروانه حمل اسلحه شکاری و بازنگری در ضوابط صدور پروانه‌های مذکور، تعداد سلاح‌های شکاری را متناسب با جمعیت قابل‌برداشت از حیات‌وحش به تشخیص سازمان حفاظت محیط‌زیست برساند و به جمع‌آوری سلاح‌های غیرمجاز تا پایان برنامه چهارم اقدام کند»

«شرایط زمینه‌ای» در این تحقیق مشارکت و انسجام ذی‌نفعان گردشگری و آموزش و پژوهش گردشگری است. شرایط زمینه‌ای مجموعه خاص شرایطی است که درون آن راهبردها صورت می‌پذیرد. مقوله آموزش و پژوهش گردشگری در تحقیق لی و سیه^۱ (2016) برای پایداری گردشگری بیان شده است و این مقوله را می‌توان در خط‌مشی‌های برنامه اول بند ۳، تبصره ۸۱ و ۵۸ برنامه دوم، ماده ۳۰ برنامه سوم، ماده‌های ۶۰، ۶۴، ۱۰۹، ۱۱۴ برنامه چهارم، ماده ۱۸۹ برنامه پنجم و ماده ۹۸ برنامه ششم مشاهده نمود. اکبریان و بدری (۱۳۹۴) بیان می‌کنند که، برای این‌که توسعه پایدار گردشگری بیشترین شانس موفقیت را داشته باشد، لازم است ذی‌نفعان مورد توجه قرار گیرند. هدف از توسعه گردشگری رسیدن به نتایجی است که بهترین تعادل منافع و هزینه‌ها را برای تمام گروه‌های ذی‌نفع فراهم کند (اکبریان و بدری، ۱۳۹۴). همچنین مشابه نتایج تحقیق، لانه^۲ (2018) و هیا^۳ و همکاران (2018) بیان می‌کنند که تمام گروه‌های ذی‌نفع باید در توسعه گردشگری مشارکت داده شوند. مقوله مشارکت و انسجام ذی‌نفعان گردشگری از خط‌مشی‌های برنامه اول بند ۳، ماده‌های ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۵۶، ۱۶۳ برنامه سوم، ماده‌های ۳، ۲۸، ۶۹، ۱۱۴ برنامه چهارم، ماده‌های ۱۶۳، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۴ و ماده‌های ۳۸، ۵۲، ۸۶، ۹۷ برنامه ششم اقتباس شده است. در خط‌مشی‌های برنامه اول بند ۳ در این باره بیان شده است:

«گسترش کمی و ارتقای کیفی فرهنگ عمومی، تعلیم و تربیت و علوم و فنون در جامعه با توجه خاص به نسل جوان از طریق: ۱- تقویت و توسعه ایران‌گردی و جهان‌گردی در جهت تبادل تجربه و دانش و شناساندن میراث تمدن و فرهنگ اسلامی و ایران و کمک به ارتقای سطح تفاهم و وحدت ملی و اسلامی با حمایت، تشویق و سازمان‌دهی مشارکت‌های عمومی و جذب و هدایت سرمایه‌های غیردولتی در این زمینه؛ ۲- بهبود و گسترش پژوهش، حفاظت، احیا و استفاده مجدد و معرفی میراث فرهنگی کشور و آثار و ارزش‌های فرهنگی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس.»

حس مکان گردشگری، روش‌های نوین فناوریانه گردشگری، مدیریت مالی گردشگری، ایمنی و

1. Hsieh
2. Lane
3. Hea

امنیت در گردشگری و حکمرانی خوب گردشگری به عنوان «شرایط مداخله‌گر» در نظر گرفته شده است. این مقوله‌ها تسهیل‌گر یا محدودکننده راهبردهای توسعه پایدار گردشگری‌اند که درون زمینه ساختاری خاصی قرار دارند. مقوله حس مکان گردشگری در ماده ۱۵۶ برنامه سوم، ماده ۱۰۹ و ۱۱۳ برنامه چهارم و ماده ۱۹۴ برنامه پنجم مشاهده می‌شود. حس مکان یعنی تجربه و درک خاص از یک مکان ویژه که جهت‌گیری شخص را به یک مکان با احساسی از تفاوت، جهت‌یابی و درک فضا مشخص می‌کند (مقدوری و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۷). نتایج میرزابیگی و شریفی (۱۳۹۳) بیان می‌کند که حس مکان محیط با ایجاد پیام‌ها و معانی می‌تواند وقوع برخی رفتارها را آسان کند یا مانع بروز برخی دیگر از رفتارها باشد (میرزابیگی و شریفی، ۱۳۹۳، ص ۱). روش‌های نوین فناوریانه گردشگری، مدیریت مالی گردشگری و ایمنی و امنیت در گردشگری نیز برای توسعه پایدار گردشگری تسهیل‌گر و محدودکننده است. مقوله ایمنی و امنیت در گردشگری به‌طور مشابه در تحقیقات لیو و همکاران، (2017) بررسی شده و سایر مقوله‌ها جدید است. روش‌های نوین فناوریانه گردشگری را می‌توان در ماده ۳ برنامه چهارم و ماده ۵۳ برنامه ششم دید. مقوله مدیریت مالی گردشگری از خط‌مشی‌های برنامه اول بند ۳، ماده‌های ۱۳۰، ۱۶۵، ۱۶۶ برنامه سوم و ماده ۱، ۳۴، ۶۰ و ۱۱۴ برنامه چهارم، ماده‌های ۱۶۳، ۱۶۴ برنامه پنجم و ماده‌های ۳۶، ۵۲ و ۱۰۰ برنامه ششم استخراج شده است. در ماده ۱۸۱ برنامه سوم، ماده‌های ۳، ۲۸، ۳۴، ۱۱۴ برنامه چهارم، ماده‌های ۱۶۱، ۱۶۳ برنامه پنجم، مقوله ایمنی و امنیت در گردشگری بیان شده است.

مهم‌ترین مقوله داخله‌گر این پژوهش حکمرانی خوب گردشگری است. دست‌یابی به شاخص‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی توسعه پایدار مستلزم ایجاد ساختارهای هدایتی و حمایتی و وضع اهداف خاص سیاسی است و به همین دلیل امروزه حکمرانی خوب به‌عنوان راهبرد دست‌یابی به توسعه پایدار گردشگری مطرح می‌شود و نیاز به همکاری دولت با نهادهای مدنی و مردم در جهت توسعه پایدار را برجسته می‌کند. حکمرانی بر بنیان قانون و تکیه بر سیستم‌های قضایی بی‌طرف به‌طور طبیعی سرعت عمل و دقت اجرای سیاست‌ها را فراهم می‌کند و به تقویت فضای مثبت برای رشد اقتصادی، افزایش درآمد مردم، گسترش عدالت و تقویت آزادی‌های مدنی منجر می‌شود که همه این موارد موجب تحقق شاخص‌های توسعه پایدار می‌شود (ضرغام بروجنی و صداقت، ۱۳۹۷، ص ۲۵۳). کاردوس (2012) حکمرانی خوب و توسعه پایدار را دو مفهومی می‌داند که با هم گره خورده‌اند؛ نبود حکمرانی خوب توسعه پایدار را به‌شدت محدود می‌کند و در بدترین حالت مانع آن خواهد شد (Kardos, 2012). به‌طور مشابه مقوله حکمرانی خوب در تحقیقات نانکو (2017) و لانه (2018) در پایداری گردشگری آورده شده است. مقوله حکمرانی خوب گردشگری در چندین ماده از برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مانند تبصره ۱۳ برنامه اول، تبصره ۸۱ و ۸۲ برنامه دوم، ماده‌های ۱۰۴، ۱۲۱، ۱۲۸، ۱۳۰، ۱۶۵، ۱۶۶ برنامه سوم، ماده‌های ۲۸، ۳۴، ۶۰، ۱۱۴ برنامه چهارم، ماده‌های ۱۱، ۱۲، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۴۸، ۱۹۳ برنامه پنجم و ماده‌های ۳۸، ۳۶، ۵۳، ۹۸، ۱۰۰ برنامه ششم، مشاهده می‌شود. در ماده ۱۶۶ برنامه سوم در این باره بیان شده است:

«دولت موظف است، به‌منظور اهتمام ملی در شناسایی، حفاظت، پژوهش، مرمت، احیا،

بهره‌برداری و معرفی میراث فرهنگی کشور و ارتقای توان گردشگری، تولید ثروت و اشتغال‌زایی و مبادلات فرهنگی در کشور، اقدامات زیر را در طول برنامه چهارم به انجام برساند: ۱- تهیه و اجرای طرح‌های مربوط به «حمایت از مالکان» متصرفان قانونی و بهره‌برداران آثار تاریخی - فرهنگی و املاک واقع در حریم آن‌ها و «مدیریت، سامان‌دهی، نظارت و حمایت از مالکان و دارندگان اموال فرهنگی - تاریخی منقول مجاز» تا پایان سال اول برنامه چهارم؛ ۲- ایجاد و توسعه موزه‌های پژوهشی - تخصصی وابسته به دستگاه‌های اجرائی؛ ۳- شناسایی و مستندسازی آثار تاریخی - فرهنگی در محدوده جغرافیائی اجرای طرح توسط دستگاه مجری با نظارت و تأیید سازمان میراث فرهنگی و گردشگری؛ ۴- ایجاد و تجهیز پایگاه‌های میراث فرهنگی در آثار تاریخی مهم کشور و مضامین اصلی مرتبط با موضوع میراث فرهنگی؛ ۵- شناسایی و حمایت از آثار فرهنگی تاریخی حوزه فرهنگی ایران موجود در کشورهای همسایه و منطقه به‌عنوان میراث فرهنگی مشترک؛ ۶- به‌منظور جلب مشارکت بخش خصوصی و تعاونی، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مجاز است به صدور مجوز تأمین و فعالیت موزه‌های خصوصی و تخصصی و مؤسسات مشاوره و کارشناسی مرتبط با موضوع فعالیت‌های میراث فرهنگی، کارگاه‌های مرمت آثار فرهنگی - تاریخی منقول و غیرمنقول، مؤسسات مدیریت موزه‌ها و محوطه‌های تاریخی - فرهنگی، مؤسسات کارشناسی اموال فرهنگی - تاریخی، کارگاه‌های هنرهای سنتی و سایر مؤسسات خصوصی مرتبط با میراث فرهنگی اقدام کند. آئین‌نامه اجرائی این بند به پیشنهاد سازمان میراث فرهنگی و گردشگری به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید؛ ۷- به سازمان میراث فرهنگی و گردشگری اجازه داده می‌شود، به‌منظور اعطای مجوز کاربری و بهره‌برداری مناسب از بناها و اماکن تاریخی قابل احیا با استفاده از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی و خارجی، صندوق احیا و بهره‌برداری از بناها و اماکن تاریخی - فرهنگی را ایجاد کند؛ ۸- ارتقای جایگاه بخش غیردولتی و افزایش رقابت‌پذیری در صنعت گردشگری از طریق اصلاح قوانین و مقررات و ارائه تسهیلات لازم، تهیه ضوابط حمایتی، اداری، بانکی برای مؤسسات بخش غیردولتی و نیز جذب سرمایه‌گذاران و مشارکت مؤسسات تخصصی داخلی و بین‌المللی و بیمه برای گردشگران خارجی و ارائه آن به مجلس شورای اسلامی برای تصویب؛ ۹- تکمیل نظام جامع آماری گردشگری با نظارت و هدایت مرکز آمار ایران؛ ۱۰- به‌منظور حفظ آثار و فرهنگ سنتی، قومی، ایلی، ملی و ایجاد جاذبه برای توسعه صنعت گردشگری در کشور، دولت مکلف است به ایجاد مراکز حفظ آثار و فرهنگ ایلی در شهرستان‌ها و استان‌های کشور از قبیل دهکده گردشگری، مراکز و أترق‌های تفرجگاهی ایلی، موزه و نمایشگاه اقدام کند و اعتبارات و تسهیلات لازم را در قانون بودجه سالانه پیش‌بینی نماید. مشارکت بخش دولتی و خصوصی و واگذاری زمین و امکانات و اعطای تسهیلات به بخش خصوصی برای اجرای این‌گونه پروژه‌ها بلامانع است.»

«راهبردها» در این مقاله برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری، بازاریابی گردشگری، مدیریت سبز گردشگری، مدیریت حمل‌ونقل پایدار گردشگری و کنترل و نظارت گردشگری است. مهم‌ترین مقوله به‌عنوان راهبرد برای پایداری صنعت گردشگری برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری است که آن را می‌توان در ماده‌های ۱۰۴ و ۱۲۸ برنامه سوم، ماده‌های ۲۸، ۵۸، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۷۲، ۱۰۴

و ۱۱۴ برنامه چهارم، ماده‌های ۱۲، ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۶، ۱۸۷، ۱۹۰، ۱۹۱ و ۱۹۳ برنامه پنجم و ماده ۲، ۳۸، ۵۳، ۵۷، ۸۶، ۹۷، ۹۸ و ۱۰۰ برنامه ششم مشاهده کرد. ماده ۱۰۰ برنامه ششم در خصوص برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری بیان شده است:

«الف- سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری مکلف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه سند راهبردی توسعه گردشگری را در چارچوب قوانین مربوطه با رویکرد استفاده حداکثری از بخش خصوصی برای تصویب به هیئت وزیران ارائه نماید. دولت موظف است این تمهیدات را به عمل آورد: ۱- تهیه و الحاق پیوست تخصصی میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری برای کلیه طرح‌های توسعه‌ای بزرگ و مهم در حوزه‌های زیربنایی، تولیدی و خدمات دستگاه‌های موضوع ماده ۳ قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۳ به منظور تطبیق با اهداف و وظایف سازمان مذکور در سطوح ملی، منطقه‌ای، استانی و شهری؛ ۲- اختصاص یارانه و تسهیلات مالی در چارچوب بودجه سنواتی و معافیت‌های مالیاتی و عوارضی به تأسیسات ایران‌گردی و جهان‌گردی در چارچوب قوانین مربوطه؛ ۳- ایجاد زیرساخت‌های موردنیاز مناطق گردشگری از قبیل راه، خدمات رفاهی و اقامتی، استفاده از ظرفیت بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری، واگذاری تسهیلات ارزان‌قیمت و سایر اقدامات حمایتی در قالب بودجه سنواتی.

ب- سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری موظف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه طرح سامان‌دهی گردشگری جنگل‌های شمال و شمال غرب کشور و زاگرس، سواحل شمالی و جنوبی با اولویت سواحل مکران طبق قوانین مربوطه را تهیه و برای تصویب به هیئت‌وزیران ارائه نماید.

پ- دولت مکلف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه، تمهیدات و اقدامات قانونی لازم را برای مدیریت یک‌پارچه و جامع میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری به عمل آورد.

ت- سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری مکلف است کل درآمد اختصاصی و کمک‌های مردمی از اماکن و محوطه‌های تاریخی و موزه‌ها را که در اجرای ماده ۵ قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۳ به صورت هیئت امنائی تشکیل و اداره می‌شوند به حسابی واریز کند که نزد خزانه افتتاح می‌شود. ۱۰۰ درصد وجوه حاصله و همچنین سهم کمک‌های دولتی اختصاص داده‌شده به این اماکن در قالب بودجه سنواتی در اختیار سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری قرار می‌گیرد تا برای اداره، توسعه و مرمت این اماکن اختصاص یابد.

ث- سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری می‌تواند بخشی از امور تصدی‌گری و اجرائی خود را به تشکل‌های حرفه‌ای و تخصصی گردشگری، که طبق قانون تشکیل شده‌اند، واگذار کند.

ج- دولت مکلف است از محل منابع بند الف ماده ۶۵ قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۹۳/۱۲/۴ گازرسانی روستاهای هدف گردشگری را نیز در اولویت قرار دهد».

مشابه نتایج تحقیق، گلدنر و ریچی سیاست گردشگری یک کشور را شفاف‌ترین شاخص رویکرد به توسعه پایدار گردشگری و نقشی که تمامی ذی‌نفعان در صنعت گردشگری باید ایفا کنند، می‌دانند. سیاست گردشگری عبارت است از مجموعه‌ای از قواعد، مقررات، رهنمودها، اهداف پیشبردی و توسعه‌ای و استراتژی‌هایی که ارائه‌کننده چارچوبی برای اتخاذ تصمیمات فردی و گروهی است، تصمیماتی که به صورت مستقیم بر توسعه بلندمدت گردشگری تأثیرگذار بوده و فعالیت‌های روزمره‌ی یک مقصد به واسطه آن انجام می‌گیرد (Goeldner and Ritchie, 2009, p. 414). همچنین دستیابی به توسعه پایدار گردشگری فرایندی مستمر است و به نظارت دائم بر تأثیرات و اقدامات پیشگیرانه یا اصلاحی، در صورت ضرورت، نیاز دارد (ضیایی و عزیزی، ۱۳۹۳، ص ۳۰). از این رو در مدل حاضر، فعالیت مهم‌ترین ذی‌نفعان گردشگری شامل دولت‌ها، گردشگران، جامعه میزبان، تورگردان‌ها و سایر فعالیت‌های گردشگری تحت لوای مسئولیت اخلاقی و دستورالعمل‌های کنترل‌کننده قرار گرفته‌اند. در این راستا کدهای اخلاق گردشگری بدین منظور است که اصول نهادینه‌ای را معرفی کنند که هم در جوامع میزبان و هم در بین میهمانان به رفتارهای بهینه منجر می‌شود و این اصول را بسط و گسترش دهند (Sharpley and Telfer, 2008. p. 55). این نتایج با نتایج تحقیق ساتوا (2012) و کاتو و پروگانو (2017) مشابه است. علاوه بر این، روش‌های کلاسیک بازاریابی می‌تواند در کمک به دستیابی اشکال پایدارتر گردشگری به کار رود. تلاش برای درک گردشگران بر اساس انگیزش‌ها و معیارهای آنان انعکاسی از مفهوم مشتری‌گرایی در بازاریابی جدید است (سواربروک^۳، ۱۳۹۰، ص ۳۷۰).

«پیامدها» شامل پیامدهای توسعه پایدار گردشگری است که شامل غنای فرهنگی جوامع میزبان، حفاظت از منابع گردشگری، رفاه و کیفیت زندگی جوامع میزبان (رفاه اقتصاد محلی، رفاه سیستم طبیعی و کیفیت بخشی به خدمات گردشگری) است. راهبردهای توسعه پایدار گردشگری، که در پاسخ به توسعه پایدار یا در اداره آن انجام می‌شوند، پیامدها و نتایجی دارند. تحقق توسعه پایدار مستلزم کشف فعالیت‌ها و اقداماتی است که به کاهش فقر، تقویت جایگاه سرزمین و حفظ هویت محلی بینجامد. بدین منظور باید گردشگری را توسعه داد که، در عین تأمین رضایت گردشگران، به اصول پایداری هم توجه کند (زاهدی، ۱۳۸۵، ص ۱۱۴). مقوله غنای فرهنگی جوامع میزبان را می‌توان در بند ۳ برنامه اول، ماده‌های ۱۰۹، ۱۱۳ و ۱۱۴ برنامه چهارم و ماده ۶۳ برنامه ششم مشاهده کرد. این مقوله در تحقیقات جانوس و باجور (2013)، لی و سیه (2016)، پولیدو فرناندز و مرینیرو رودریگوز^۴ (2018) اشاره شده است. همچنین مقوله حفاظت از منابع گردشگری از بند ۳ خط‌مشی‌های برنامه اول، ماده‌های ۱۰۴، ۱۱۴، ۱۵۶، ۱۶۵ و ۱۶۶ برنامه سوم، ماده ۳۴، ۵۸، ۶۷، ۶۸، ۶۹ و ۱۱۴ برنامه چهارم، ماده‌های ۱۱، ۱۳۴، ۱۷۰، ۱۸۷، ۱۹۱ و ۱۹۳ برنامه پنجم و ماده ۲، ۳۸، ۹۸ و ۹۹ برنامه ششم استخراج شده است. مقوله حفاظت از منابع گردشگری در تحقیق کاستلانی و ساللا^۵ (2010)،

1. Sutawa
2. Kato and Prozano
3. Swarbrooke
4. Pulido-Fernandez and Merinero-Rodriguez
5. Castellani and Sala

مشابه با زیرمقوله‌های حفاظت از منابع طبیعی، میراث فرهنگی و تنوع زیستی اشاره شده است. مهم ترین مقوله پیامدی این مقاله، یعنی رفاه و کیفیت زندگی جوامع میزبان، در بند ۴ خط‌مشی‌های برنامه اول، بند ۶ سیاست‌های کلی برنامه دوم، ماده ۱۶۳، ۱۶۴ برنامه سوم، ماده‌های ۱۲، ۱۴۸، ۱۶۱، ۱۶۶، ۱۷۰، ۱۷۴، ۱۹۰، ۱۹۲ و ۲۰۴ برنامه پنجم و ماده‌های ۳۶، ۵۳، ۵۷، ۵۸، ۹۵، ۹۶، ۹۸ و ۱۰۰ برنامه ششم مشاهده می‌شود که به‌طور مشابه در مقاله گریو وادل و همکاران^۱ (2018) و لی (2013) به کیفیت زندگی اشاره شده است. در این راستا در ماده ۹۸ برنامه ششم بیان شده است:

«دستگاه‌های اجرائی مکلف‌اند، به‌منظور صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع‌دستی و تشویق و توسعه گردشگری این اقدامات را انجام دهند: ۱- هزینه‌های مربوط به پژوهش، حفاظت و مرمت آثار منقول و غیرمنقول ثبت‌شده در فهرست آثار ملی و فهرست‌های ذی‌ربط آثار در اختیار و در حیطه وظایف تخصصی همان دستگاه را در قالب بودجه سنواتی از محل اعتبارات خود تأمین کنند. این اعتبارات در چارچوب ضوابط قانونی سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری هزینه می‌شود. ۲- تأسیسات گردشگری از هر نظر تابع قوانین و مقررات بخش صنعت گردشگری به‌استثنای معافیت‌های مالیاتی است و از شمول قانون نظام صنفی مستثنا است. ۳- سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری موظف است، به‌منظور حفظ و صیانت از میراث فرهنگی، با همکاری و هماهنگی سایر دستگاه‌های اجرائی ذی‌ربط به‌منظور شناسایی، مستندسازی، حفاظت و مرمت و معرفی میراث فرهنگی (اعم از ملموس و ناملموس) و میراث طبیعی، ایجاد شهرهای جهانی صنایع‌دستی و احیای هنرهای سنتی در حال زوال در حوزه فرهنگ و تمدن ایرانی و ثبت در فهرست میراث جهانی طبق بودجه سنواتی اقدام لازم را به‌عمل آورد».

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Garau-Vadell et al

منابع

- اکبریان، سعیدرضا و بدری، سید علی (۱۳۹۴). «تحلیل درک ذی‌نفعان از اثرات و پیامدهای توسعه گردشگری در نواحی روستایی، نمونه موردی: منطقه لواسانات». *فصل‌نامه جغرافیا و توسعه*، شماره ۳۸، صص ۴۷-۶۲.
- آسایش، حسین (۱۳۷۴). *اقتصاد روستایی*. تهران: انتشارات پیام نور.
- آقاجانی، حسین، امیرفخریان، مصطفی و کاظمی، مهدی (۱۳۹۱). «زیارت و گردشگری در برنامه‌ها و اسناد کلان توسعه کشور». *دوفصل‌نامه مطالعات گردشگری*، دوره اول، شماره اول، صص ۶۳-۷۵.
- جاودان، مجتبی، فیروزی، معصومه، ادیبی، زهرا و پاوای، سعیده (۱۳۹۳). «ارزیابی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه گردشگری ایران در چارچوب رهیافت توسعه پایدار گردشگری». اولین همایش بین‌المللی علمی راهبردی توسعه گردشگری جمهوری اسلامی ایران، چالش‌ها و چشم‌انداز. جهاد دانشگاهی، پژوهشکده گردشگری.
- حاتمی‌نژاد، حسین و عیوضلو، داود (۱۳۹۵). *توسعه گردشگری در ایران*. تهران: انتشارات مهکامه.
- دانایی‌فرد، حسن، الوانی، مهدی و آذر، عادل (۱۳۸۳). *روشن‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع*. تهران: صفار، اشراقی.
- رحمدل، ناصر (۱۳۹۴). *تحلیل محتوا و پژوهش داده‌بنیاد*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- رهنمایی، محمدتقی، فرهودی، رحمت‌الله، دیتمان، آندریاس و قدمی، مصطفی (۱۳۸۷). «بررسی ظرفیت تحمل حوزه مقصد گردشگری با تأکید بر جامعه میزبان؛ نمونه موردی: مطالعه شهر کلاردشت». *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*. شماره ۶۶، صص ۳۳-۱۷.
- زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۸۵). مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- سواربرک، جان (۱۳۹۰). مدیریت گردشگری پایدار، ترجمه محمود سبزی و غلامحسین خورشیدی. تهران: سازمان مدیریت صنعتی.
- شارپلی، ریچارد و تلفر، دیوید (۱۳۹۴). *برنامه‌ریزی توسعه گردشگری در کشورهای درحال توسعه*. ترجمه حمید زرغام بروجنی. تهران: مهکامه. چاپ کتاب اصلی: ۲۰۰۸.
- زرغام بروجنی، حمید و بذرافشان، مرتضی (۱۳۹۳). «بررسی عوامل مؤثر بر اجرای خط‌مشی‌های گردشگری جمهوری اسلامی ایران». *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، سال سوم، شماره ۹، صص ۵۱-۳۱.
- زرغام بروجنی، حمید و صداقت، مریم (۱۳۹۷). *گردشگری در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*. تهران: انتشارات مهکامه.
- ضیایی، محمود و عزیزی، عذرا (۱۳۹۳). *راهنمای تدوین و کاربرد شاخص‌های ارزیابی توسعه پایدار گردشگری*. تهران: علوم اجتماعی.
- فرهی بوزنجانی، برزو، محمدی، ابولفضل و حصیرچی، امیر (۱۳۸۹). «الگوی توسعه و تعالی مدیران و فرماندهان سپاه از منظر مقام معظم رهبری». *فصل‌نامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی*، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، سال دوم، شماره ۳ و ۴، صص ۱-۲۸.
- قائدعلی، حمیدرضا و لطیفی، میثم (۱۳۹۳). «الگوی پارادایمی اردوهای راهیان نور». *دوفصل‌نامه علمی - پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی*، دانشکده علوم انسانی اسلامی و قدرت نرم، دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۱-۲۸.

- قدیری، مجتبی و نجفی، علی‌اکبر (۱۳۸۲). «برنامه‌های توسعه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر نواحی روستایی». پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۴، صص ۱۱۱-۱۲۱.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۲). روش تحقیق کیفی، ضد روش ۱. تهران: جامعه‌شناسان.
- مخبر، عباس (۱۳۹۲). قبله عالم ژئوپولتیک ایران. تهران: نشر مرکز.
- معصومی، محمود (۱۳۸۷). سابقه برنامه‌ریزی توسعه گردشگری در ایران. تهران: انتشارات سمیرا.
- مقدوری، زینب، نبوی، مجتبی و حمزه‌نژاد، مهدی (۱۳۹۳). «ارتقای اصول طراحی اقامتگاه سفر بر اساس نگرش اسلامی». مجموعه مقالات اولین کنگره بین‌المللی افق‌های جدید در معماری و شهرسازی. تهران، صص ۱-۱۶.
- میرزابیگی، مهوش و شریفی، عادل (۱۳۹۳). «تأثیر حس مکان مکان‌های مذهبی بر توسعه گردشگری مذهبی؛ نمونه موردی: امام‌زاده علی صالح استان ایلام». اولین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی، معماری و شهرسازی، تهران، مؤسسه آموزش عالی مهر اروند، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار، صص ۱-۱۲.
- ویسی، هادی (۱۳۹۶). «بررسی سیاست‌گذاری صنعت گردشگری در قوانین بالادستی جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۷، شماره ۲۵، صص ۱۱۲-۹۳.
- هولدن، اندرو (۱۳۹۴). محیط و گردشگری. ترجمه علی موحد و رضا زارعی، تهران: انتشارات سمت. چاپ کتاب اصلی: ۲۰۰۸.

- Ashley, C., Goodwin, H. & Roe, D. (2001). Pro- Poor Tourism Strategies, Expanding Opportunities For the Poor. Pro- Poor Tourism Briefing. Working Paper, No1.
- Bramwell, B., Higham, J., Lane, B. & Miller, G. (2017). Twenty-five Years of Sustainable Tourism and the Journal of Sustainable Tourism: looking back and moving forward. *Journal of Sustainable Tourism*, 251 (1), 1-9.
- Cardenas, D. A., Byrd, E. T. & Duffy, L. N. (2015). An Exploratory Study of Community Awareness of Impacts and Agreement to Sustainable Tourism Development Principles. *Tourism and Hospitality Research*, Vol. 15 (4) 254-266.
- Castellani, V. & Sala, S. (2010). Sustainable Performance Index for Tourism Policy Development, *Tourism Management*, 31 (2010), 871-880.
- Chami, C. (2007). Sustainable Tourism Development: A Comparison between Tanzania and Kenya, A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies and Research in Partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of philosophy.
- Charmaz, K. & Bryant, A. (2008). Grounded Theory. In L. M. Given, *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. California: Sage Publication, pp. 374-377.
- Choi, H. C. & Sirakaya, E. (2006). Sustainability Indicators for Managing Community Tourism, *Journal of Tourism Management*, Vol. 27, PP. 1274-1289.
- Duim, V. R. van der. (2005). *Tourisms capes: An Actor-network Perspective on Sustainable Tourism Development*, Wageningen: WUR Wageningen. PP.164-165.
- Farmaki, Anna, Altinay, Levent, Botterill, David & Hilke, Sarina. (2015). Politics and sustainable tourism: The case of Cyprus, *Tourism Management*, 47 (2015), 178-190.
- Fazenda, N., Da Silva, F. N. & Costa, C. (2010). Douro Valley Tourism Plan; The plan as part of a sustainable tourist destination development process, *Journal of World Hospitality and tourism*. 2 (4):428-440.
- Garau-Vadell, Joan B., Gutierrez-Taño, Desiderio, Diaz-Armas, Ricardo. (2018).

- Economic Crisis and Residents' Perception of the Impacts of Tourism in Mass Tourism Destinations, *Journal of Destination Marketing & Management*, 7 (2018) 68–75.
- Georg, W. (2008). Tourism Politics, Globalization, Sustainable and Responsible Tourism, available from www.arlt-lectures.com.
- Goeldner, C. R. & Ritchie, J. B. (2009). *Tourism Principles, Practices, Philosophies* (11th Edition ed). Wiley, Hoboken, NJ.
- Hardy, A., Robert, J. Beeton, S. & Pearson, L. (2002). Sustainable Tourism: An Overview of the Concept and its Position in Relation to Conceptualization of Tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, Volume 10, Issue 6, December, PP. 475-496.
- Hea, Peng, Hea ,Yong & Xub, Feifei. (2018). Evolutionary Analysis of Sustainable Tourism, *Annals of Tourism Research*, 69 (2018) 76–89.
- Huili .H, Carol. K, Patrick. L & Gary. R. (201[^]). Property Owners' Attitudes Toward Sustainable Tourism: Comparing Coastal and Mountain Counties. *Tourism and Hospitality Research*, ٨٨ (٤) ٩٢٩–٩٤١.
- Januszn, Grabara K. & Bajdor, Paula. (2013). Towards to Sustainable Tourism Framework, Activities and Dimensions, *Procedia Economics and Finance*, 6 (2013), 523-529.
- Joppe, M. (2017). "Tourism Policy and Governance: Quo Vadis?", *Tourism Management Perspectives*, Available online 24 November 2017.
- Jr, E. T. (2003). An Analysis of Variables that Influence Stakeholder Participation and Support for Sustainable Tourism Development in Rural North Carolina, A dissertation Submitted to the North Carolina state university of central Florida, for the degree of Doctor of Philosophy.
- Kardos, M. (2012). The Reflection of Good Governance in Sustainable Development Strategies, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 58, Pages 1166–1173.
- Kato, Kumi & Prozano, Ricardo Nicolas. (2017). Spiritual (Walking) Tourism as a Foundation For Sustainable Destination Development: Kumano-Kodo Pilgrimage, Wakayama, Japan, *Tourism Management Perspectives*. 24 (2017) 243–251.
- Kent, K. (2005). The Roles of the Public, Private and Civic Sectors in Adventure Tourism in the Nanda Devi Biosphere Reserve: Garhwal Himalaya, India, A thesis to be submitted to the Faculty of Graduate studies in partial Fulfillment of the requirements, for the degree of Master of Natural Resources Management.
- Ko, T. G. (2005). Development of a Tourism Sustainability Assessment Procedure: A Conceptual Approach. *Tourism management*. 26: 431-445. Available from: WWW.Sciencedirect.com.
- Kousis, M. (2000) .Tourism and Environmental Social Movements Perspective, *Annals of Tourism Research*, v0l 27, no 2, p. 498.
- Lane, Bernard. (2018). Will Sustainable Tourism Research Be Sustainable in the Future? An Opinion Piece, *Tourism Management Perspectives*, 25 (2018), 161–164.
- Lee, Tsung Hung. (2013). Influence Analysis of Community Resident Support for Sustainable Tourism Development, *Tourism Management*, 34 (2013), 37-46.
- Lee, J. (2001). *A Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use*, Unpublished Doctoral Dissertation, University of Nebreska, In Proquest UMI Database
- Lee, Tsung Hung & Hsieh, Hsin-Pei. (2016). Indicators of Sustainable Tourism: A Case Study from a Taiwan's Wetland, *Ecological Indicators*, 67 (2016), 779–787.
- Liu, Jingjing, Nijkamp, Peter, Huang, Xuanxuan & Lin, Derong. (2017). Urban Livability and Tourism Development in China: Analysis of Sustainable Development by Means of Spatial Panel Data, *Habitat International*, 68 (2017), 99-107.

- Miles, M. and Huberman, A. (2002). *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods*, Sage London; Beverly Hills.
- Miller, G. & Twining, L. (2005). *Monitoring for a Sustainable Tourism*, Cabi Publishing.
- Nunkoo, Robin. (2017). Governance and Sustainable Tourism: What Is the Role of Trust, Power and Social Capital?, *Journal of Destination Marketing & Management*, 6 (2017), 277–285.
- Price, D. and Cameron, Sh. (2010). *Business Research Methods, A Practical Approach*, Institute of Personal and Development, The Broadway, London, pp 409-417.
- Pulido-Fernández, Juan Ignacio & Merinero-Rodríguez, Rafael (2018). Destinations' Relational Dynamic and Tourism Development, *Journal of Destination Marketing & Management*, 7 (2018), 140–152.
- Risteskia, M., Kocevskia, J. & Arnaudov, K. (2012). Spatial Planning and Sustainable Tourism as basis for Developing Competitive Tourist Destinations, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 44, pp. 375-386.
- Sharpley, R. & Telfer, D. (2008). *Tourism and Development in the Developing World*, Routledge, New York.
- Singh, T. V. (2012). *Critical Debates in Tourism*. Channel View Publications.
- Sutawa, Gusti Kade. (2012). Issues on Bali Tourism Development and Community Empowerment to Support Sustainable Tourism Development, *Procedia Economics and Finance*, 4 (2012), 413 – 422.
- Tang, X. (2017). “The Historical Evolution of China's Tourism Development Policies (1949–2013) – A Quantitative Research Approach”, *Tourism Management*, 58: 259-269.
- Tribe, J. (2009). *Philosophical Issues In Tourism*. Channel View Publications.
- UNEP/WTO. (2005). *Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers*, Paris/Madrid: United Nation Environment Program/ World Tourism Organization.
- Weaver, D. & Lawton, L. (2002). *Tourism Management*, 2nd Edition, Sydney: John Wiley and Sons Australia.
- Weaver, D. B. (2012). *Sustainable Tourism*, New Yourk, Routledge.
- White, V., McCrum, G., Blackstock, K. L., Scott, A. (2006). *Indicators and Sustainable Tourism: Literature Review*. The Macaulay Institute.
- World Tourism Organization (UNWTO) (2013). *Sustainable Tourism for Development Guide book. Enhancing capacities for Sustainable Tourism for development in developing countries*
- Yasarata Muhammet, Altinay, Levent, Burns, Peter & Okumus, Fevzi. (2010). Politics and Sustainable Tourism Development – Can They Co-Exist? Voices from North Cyprus, *Tourism Management*, 31 (2010), 345–356.
- Yfantidou, G., Spyridopoulou, E., Kouthouris, Ch., Balaska, P., Matarazzo, M. & Costa, G. (2016). The Future of Sustainable Tourism Development for the Greek Enterprises that Provide Sport Tourism. *Tourism Economics*, Vol. 23 (5) 1155–1162.